

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Magdaléna Hrušková

**Boj za ľudské práva a demokraciu na Kube
- úloha disidentského hnutia a
mimovládnych organizácií**

Bakalárska práca

Praha 2014

Autor práce: **Magdaléna Hrušková**

Vedúci práce: **PhDr. Malvína Krausz Hladká, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

HRUŠKOVÁ, Magdaléna. Boj za ľudské práva a demokraciu na Kube – úloha disidentského hnutia a mimovládnych organizácií. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut politologických štúdií, 2014. 73 s. Vedoucí práce PhDr. Malvína Krausz Hladká, Ph.D.

Abstrakt

Bakalárska práca pod názvom „Boj za ľudské práva a demokraciu na Kube – úloha disidentského hnutia a mimovládnych organizácií“ pojednáva o úlohe disidentského hnutia pri možnom prechode na demokraciu. V prvej časti sa zaoberá vývojom demokratizačných teórií s detailným pohľadom na úlohu jednotlivca a posilňovania občianskeho hnutia mimovládnyimi organizáciami v prácach Ackermana, Karatnyckeho, Welzela a Ingleharta. V rámci disidentského hnutia na Kube, na ktoré sa táto práca sústreďuje ako na prípadovú štúdiu, skúma všetky dôležité zložky a výzvy, ktorým musí čeliť, ak chce prerásť do masového hnutia. Práca sa v ďalších častiach zameriava na medzinárodnú podporu demokracie, ktorú skúma na prípade amerického embarga, ako príkladu ekonomických sankcií, a projektov dvoch konkrétnych mimovládnych organizácií, ako príkladov diplomatického tlaku k väčšiemu rešpektovaniu ľudských práv a príkladu posilňovania občianskeho hnutia na Kube. V závere sa práca zaoberá možnými katalyzátormi demokratickej zmeny na Kube, a vyzdvihuje rastúce disidentské hnutie, posilňované projektami mimovládnych organizácií, ako jeden z možných iniciátorov zmeny.

Abstract

The Bachelor Thesis “Struggle for democracy and human rights in Cuba – the role of dissidents and non-governmental organizations” concerns a role of dissident movement in a possible democratic transition. Firstly, the paper analyses the development of theories of democratization with detailed focus on the role of ordinary people and on the enforcement of civil movement by non-governmental organizations based on studies from Ackerman, Karatnycky, Welzel and Inglehart. Regarding Cuban dissident movement, on

which the thesis focuses as an instrumental study, it examines every important part and challenge that the movement is obliged to face in order to become a mass movement. Moreover, the further parts concentrate on international democratic promotion, more specifically, on the American embargo, as an example of economic sanctions, and on the Cuban projects of two particular NGOs, as an example of diplomatic pressure towards wider respect of human rights and as an example of the strengthening process of civil movement. In the conclusion, the thesis discusses possible catalyzers of democratic change in Cuba, including the role of dissident movement, reinforced by projects of NGOs, as a crucial player in possible process of democratization.

Kľúčové slová

Kuba, USA, embargo, disidentské hnutie, ľudské práva, demokracia, podpora demokracie, mimovládne organizácie

Keywords

Cuba, USA, embargo, dissident movement, human rights, democracy, democratic promotion, NGOs

Rozsah práce: 126 974 znakov

PREHLÁSENIE

1. Prehlasujem, že som predloženú prácu spracovala samostatne a použila iba uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 16.5.2014

Magdaléna Hrušková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela vyjadriť svoje pod'akovanie vedúcej práce PhDr.Malvíne Krausz Hladkej,Ph.D, za jej ochotu a trpezlivosť, cenné rady, návrhy, komentáre a pripomienky.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Úvodné predstavenie témy

Kuba je jedinou krajinou Latinskej Ameriky, ktorá potláča všetky formy politického disentu. V roku 2012 vláda Raúla Castra pokračovala v posilňovaní politickej konformity používaním zadržívaní, obmedzovaní cestovania a núteného exilu. Vláda odsudzuje disidentov v krátkych, uzavretých procesoch, bez možnosti obhajoby, na dlhý pobyt vo väzení alebo ich drží krátku dobu bez akéhokoľvek obvinenia. Kubánska vláda zmenila taktiku: represia je nízko profilovaná a s malou intenzitou, ale zasahuje viac ľudí. Politické zatknutia sa v roku 2012 vyšplhali na číslo 6 602 na rozdiel od roku 2011, kedy to bolo 4 123 a roku 2010, kedy to bolo 2 074.¹ Aj napriek represívnemu prostrediu sa disidentské hnutie a občianska opozícia stále rozširuje. Oproti roku 1990 existuje na Kube oveľa rozšírenejšie hnutie odporu, ktoré aj napriek represiam a veľmi malému prístupu k politickému priestoru rozvinulo kapacitu a neformálne štruktúry, ktoré zasahujú veľké množstvo obyvateľstva. Disent na Kube je rozšírený natoľko, že pomaly preniká masovými organizáciami, univerzitami, výskumnými centrami a dokonca aj štátnou byrokraciou. Mnohé nedávne udalosti nasvedčujú tomu, že umelci, spisovatelia a študenti majú sklon postaviť sa na odpor režimu, prehovoriť proti cenzúre a za účelom reformy. Jedným z príkladov môže byť rastúci vplyv fenoménu blogov. Ľudia ako Yoani Sanchez a jej blog Generacion Y, Claudia Octavo a jej blog Octavo Cerco, Dagoberto Valdés a jeho internetový časopis Convivencia naberajú čoraz viac na sile a známosti.

Po rozpade ZSSR sa musela Kuba zladit' s globálnou ekonomikou, čo značne ovplyvnilo nárast počtu mimovládnych organizácií. Kubánske authority zaviedli viac decentralizovaný, lokálny prístup k urbanistickému rozvoju, čo priviedlo k spolupráci štátne inštitúcie so širokou škálou komunitných organizácií, ktoré prilákali záujem zahraničných rozvojových agentúr. Správa OSN z r. 2000 identifikovala cez 2000 funkčných partnerstiev medzi kubánskymi a zahraničnými mimovládnymi organizáciami. Kuba si však stále zachováva aktívnu úlohu v regulovaní toku zdrojov a kolaborácie.

¹ Human Rights Watch. World Report 2012 – Cuba. [cit. 2013 – 05-12]. Dostupné na <<http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-cuba>>

Snahy posilniť autonómiu mimovládnych organizácií sú považované za podozrivé a spolupracujúce so zahraničnými snahami zničiť socialistický charakter kubánskeho systému. Mimovládne organizácie na Kube a dotácie zo zahraničia v mnohých prípadoch dokážu posilňovať občiansku spoločnosť, poukazujúc na moc organizovaných občanov, ako aj napomáhať čiastočne režimu, ktorý ich kontroluje.

Teoretický základ

V práci sa budem snažiť použiť ako teoretický základ prehľad niektorých z najdôležitejších teórií demokratizácie: Samuela P.Huntingtona a jeho Tretiu vlnu demokratizácie, Farreda Zakariu a jeho neliberálnu demokraciu, Terry Lynn Karl a Philippa Schmittera a ich spôsoby prechodu na demokraciu a možný prechod na demokraciu v dielach od Adama Przeworskeho. Pokúsim sa o ich aplikáciu na možný budúci vývoj na Kube. Ako teoretický základ ku skúmaniu politického disentu na Kube sa pokúsim aplikovať štúdiu o spoločenskom odpore od Lukasz Kaminskeho a Inglehartovu a Welzelovu štúdiu a úlohe obyčajného človeka v procese demokratizácie.

Operacionalizácia

V mojej práci sa budem snažiť poukázať na to, aký zmysel má práca mimovládnych organizácií a disidentského hnutia na Kube v snahe o pokojný prechod k demokracii. Poukázať na alarmujúci stav ľudských práv, na starnúce politické elity a možné slabiny režimu, ktoré môže momentálne rozširujúce sa disidentské hnutie v spolupráci s medzinárodnou pomocou využiť na prípadnú zmenu režimu.

Metodológia

Ako metódu budem používať prípadovú štúdiu a pomocou teórie demokratizácie a jej porovnaním s praxou na Kube ako aj hĺbkovou analýzou disidentského hnutia a výsledkov činnosti medzinárodných nevládných organizácií a celkovo medzinárodného spoločenstva sa budem snažiť poukázať na silnejúce tendencie k zvrhnutiu režimu na Kube, ako aj poukázať na možné kroky, ktoré by mohli tento proces uľahčiť.

Cieľ: Preskúmať úlohu disidentského hnutia a medzinárodných mimovládnych organizácií na Kube v boji za demokraciu a zlepšenie ľudských práv.

Hypotéza: Disidentské hnutie na Kube sa momentálne rozrastá do rôznych častí spoločnosti a rastie aj jeho medzinárodná známosť, v kombinácii so zahraničnou

pomocou, zlou ekonomickou situáciou a starnúcimi komunistickými elitami je teraz v pozícií, kedy môže vážne ohroziť Castrov režim.

Výskumné otázky: Je možné, aby disidentské hnutie na Kube ovplyvnilo v najbližších rokoch demokratizáciu na Kube? Prispievajú k demokratickej zmene medzinárodné mimovládne organizácie? Aké rôzne formy má kubánske disidentské hnutie? Aký je stav ľudských práv na Kube?

Predpokladaná štruktúra práce

1. Úvod

2. Teória demokratizácie

2.1. Úvod

2.2. Participácia občanov - hnutie odporu

2.3. Pomoc medzinárodného spoločenstva

3. Medzinárodný postoj a jeho výsledky

3.1. USA a embargo

3.2. Medzinárodné mimovládne organizácie

4. História disidentského hnutia na Kube

5. Momentálny stav disidentského hnutia a ľudských práv

5.1. Stav ľudských práv

5.2. Disidentské hnutie

5.2.1. Blogg

5.2.2. Hudba

5.2.3. Intelektuálne elity

6. Možnosť prechodu k demokracii

7. Záver

Vybraná predpokladaná literatúra

ACKERMAN,P.; KARATNYCKY,A. (2005). HOW FREEDOM IS WON? FROM CIVIC RESISTANCE TO DURABLE DEMOCRACY. FREEDOM HOUSE.

ANDERSON,R; FISH, S.; HANSON, S.; ROEDER, P. (2001). POSTCOMMUNISM AND THE THEORY OF DEMOCRACY. PRINCETON UNIVERSITY PRESS.

AUGUST, A. (2013). CUBA AND ITS NEIGHBOURS: DEMOCRACY IN MOTION. LONDON: ZED BOOKS.

BENGELSDORF, C.(1994). THE PROBLEM OF DEMOCRACY IN CUBA: BETWEEN VISION AND REALITY. USA: OXFORD UNIVERSITY PRESS.

BERNHAGEN, P.; HAERPFER , CH.; INGLEHART, R. WELZEL,CH.(2009). DEMOCRATIZATION. OUP OXFORD.

DIAMOND, L. (2008). THE SPIRIT OF DEMOCRACY: THE STRUGGLE TO BUILD SOCIETIES THROUGHOUT THE WORLD. NEW YORK: TIMES BOOKS.

Goméz, M. (2003). Human Rights in Cuba, El Salvador, and Nicaragua: A Sociological Perspective on Human Rights Abuse. London: Taylor & Francis.

HEARN, A.(2008). CUBA: RELIGION, SOCIAL CAPITAL, AND DEVELOPMENT. DUKE UNIVERSITY PRESS.

HUNTINGTON, S. (1991)._THE THIRD WAVE: DEMOCRATIZATION IN THE LATE TWENTIETH CENTURY. NORMAN: UNIVERSITY OF OKLAHOMA PRESS.

KAMINSKI, L. (2004). OPÓR SPOŁECZNY W EUROPIE ŚRODKOWEJ W LATACH 1948 - 1953 NA PRZYKŁADZIE POLSKI, NRD I CZECHOSŁOWACJI : WSTĘPNY RAPORT Z BADAŃ. WROCŁAW : OFICYNA WYDAWN. ATUT - WROCŁAWSKIE WYDAWN. OŚWIATOWE.

LÓPEZ, J.(2002). DEMOCRACY DELAYED: THE CASE OF CASTRO'S CUBA. BALTIMORE: JHU PRESS.

PRZEWORSKI, A.(1991). DEMOCRACY AND THE MARKET: POLITICAL AND ECONOMIC REFORMS IN EASTERN EUROPE AND LATIN AMERICA.

CAMBRIDGE: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

SANCHEZ, Y. (2011). HAVANA REAL: ONE WOMAN FIGHTS TO TELL THE TRUTH ABOUT CUBA TODAY. MELVILLE HOUSE.

SANCHEZ, Y. (2010). CUBA LIBRE. DEBATE EDITORIAL.

WHITEHEAD, L. (2002). DEMOCRATIZATION: THEORY AND EXPERIENCE. OXFORD UNIVERSITY PRESS.

Základné internetové zdroje

<http://www.hrw.org/americas/cuba> (oficiálne internetové stránky Human Rights Watch)

<http://www.clovekvtisni.cz/cs/lidska-prava/zeme/kuba/programy>

<http://www.amnesty.org/en/region/cuba>

<http://www.desdecuba.com/generationy/> (blog Yani Sanchez)

<http://orlandoluispardolazo.blogspot.cz/> (blog Orlando Luis Pardo)

<http://octavocercoblog.blogspot.cz/> (blog Claudia Cadelo)

<http://www.convivenciacuba.es/> (časopis Convivencia Dagoberto Valdés)

<http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-19583447>

<http://topics.cnn.com/topics/cuba> (aktuálna situácia na Kube)

<http://www.cubanaffairsjournal.org/Content%20Archive.asp>

Periodická literatúra

Gershman, C. ; Gutierrez, O. (2009): *Can Cuba Change?*. In : Journal of Democracy. Vol.20, n.1. Dostupné na [http <://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Gutierrez-20-1.pdf>](http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Gutierrez-20-1.pdf).

Gray, A. (2005) : *‘Cuban – European NGO collaboration: international cooperation with the island during the Special Period.* Dostupné na <http://www.monitor.upeace.org/pdf/Cuba.pdf>.

Hawkins, D. (2001): *Democratization Theory and Nontransition. Insights from Cuba*. In: *Comparative Politics*. Vol. 33, n. 4. Dostupné na <http://www.jstor.org/discover/10.2307/422443?uid=41253&uid=3737856&uid=2134&uid=2&uid=70&uid=3&uid=67&uid=62&uid=41252&uid=5910232&sid=21101928863603>.

Inglehart, R.; Welzel, Ch. (2008): *The Role of Ordinary People in Democratization*. In: *Journal of Democracy*. Vol. 19, n. 1. Dostupné na http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/publication_581/files/JoD.pdf.

KARL, T.L.; SCHMITTERA, P. (1991): *MODES OF TRANSITION IN LATIN AMERICA, SOUTHERN AND*

EASTERN EUROPE. IN: *INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE JOURNAL*, VOL 43, N. 2. S. 269-284.

LUDLAM, S. (2012): *REGIME CHANGE AND HUMAN RIGHTS: A PERSPECTIVE ON THE CUBA POLEMIC*. IN: *BULLETIN OF LATIN AMERICAN RESEARCH*, VOL. 31. S. 110-126.

Mujal-Leon, E.; Langenbacher, E. (2009): *Regime Change and Democratization in Cuba: Comparative Perspectives*. Department of Government, Georgetown University. *APSA 2009 Toronto Meeting Paper*. Dostupné na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451567.

Mujal – Leon, E. (2009) : *Tensiones en el régimen*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 20, n.1. s. 20-35. Dostupné na http://www.Journalofdemocracy.espanol.cl/pdf/Eusebio_Mujal.pdf.

Mujal-Leon, E. (2011) : *Survival, Adaptation and Uncertainty: The Case of Cuba*. In: *Journal of International Affairs*. Vol. 65, n. 1. Dostupné na http://thecubaneconomy.com/wp-content/uploads/2011/12/Mujal-Leon_JIA-%E2%80%9CSurvival-Adaptation-and-Uncertainty-The-Case-of-Cuba%E2%80%9D.pdf.

Utset, X. (2008): *The Cuban Democracy Movement: An Analytical Overview*. In: *Cuban Affairs*. Vol. 3, n. 4. Dostupné na <http://cri.fiu.edu/research/commissioned-reports/cuban-demo-utset.pdf>.

Zakaria, F. (1997): *The Rise of Illiberal Democracy*. In: *Foreign Affairs*. Vol. 76, n. 6. S. 22-43. Dostupné na <http://www.jstor.org/discover/10.2307/20048274?uid=41253&uid=3737856&uid=2&uid=3&uid=67&uid=62&uid=41252&uid=5910232&sid=21102229808481>.

OBSAH

ÚVOD.....	3
1. PROCES DEMOKRATIZÁCIE – VYMEDZENIE TEORETICKÉHO RÁMCA.....	6
1.1. Vývoj významných teórií demokratizácie.....	6
1.2. Význam občianskeho hnutia v demokratizačnom procese.....	9
1.3. Pomoc medzinárodného spoločenstva pri demokratizačnom procese.....	11
2. DISIDENTSKÉ HNUTIE NA KUBE.....	15
2.1. Vývoj disidentského hnutia.....	15
2.1.1. Comité Cubano Pro Derechos Humanos a Consilio Cubano.....	16
2.1.2. Movimiento Cristiano Liberación – Varela Projekt.....	17
2.1.3. Disidentské hnutie po Kubánskej jari.....	19
2.1.4. Blogersky underground.....	20
2.1.5. Intelektuálne elity a politická opozícia.....	24
2.1.6. Disidentské hnutie v exile.....	26
2.2. Porušovanie základných ľudských práv a represia opozície.....	28
2.2.1. Politickí väzni.....	28
2.2.2. Porušovanie slobody vyjadrovania, zhromažďovania a slobodného cestovania.....	30
2.3. Výzvy do budúcnosti.....	31
2.3.1. Roztrieštenosť opozičného hnutia.....	31
2.3.2. Apatia mladej generácie.....	32
2.3.3. Zapojenie marginalizovaných skupín.....	33
2.3.4. Exil.....	34
2.3.5. Vládna represia.....	36
3. PODPOROVANIE DEMOKRACIE NA KUBE.....	37
3.1. USA a embargo.....	38
3.2. Medzinárodné mimovládne organizácie.....	41
3.2.1. Človek v tísni.....	43
3.2.2. Forum 2000.....	46

4. MOŽNÉ KATALYZÁTORY DEMOKRATICKÉHO PRECHODU NA KUBE.....	49
4.1. <i>Zlá ekonomická situácia.....</i>	49
4.2. <i>Rastúce občianske hnutie.....</i>	50
4.3. <i>Medzinárodná podpora demokracie.....</i>	51
4.4. <i>Nespokojnosť obyvateľstva.....</i>	52
4.5. <i>Starnúce vládne elity a nová generácia.....</i>	53
ZÁVER.....	55
SUMARRY.....	57
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	58

ÚVOD

Kubánsky komunistický režim pretrval, napriek všetkým očakávaniam, aj po páde komunizmu v Európe a rozpade ZSSR. Režim, o ktorom si mnohí na začiatku deväťdesiatych rokov mysleli, že vydrží už len niekoľko mesiacov, funguje až dodnes. Strata dôležitého ekonomického partnera, ktorým bolo ZSSR, v spolupôsobení s pretrvávajúcim americkým embargom priniesla na Kubu hlbokú ekonomickú krízu, ktorá spôsobuje čoraz väčšiu nespokojnosť obyvateľstva. Občianske hnutie, ktoré bolo na začiatku deväťdesiatych rokov iba skupinkou intelektuálov v hlavnom meste, prešlo signifikantným vývojom na stratifikované občianske hnutie, zasahujúce všetky štruktúry spoločnosti, a napriek všetkým represiam si vždy našlo cestu, ako znova obnoviť svoju činnosť a expandovať.

Táto práca sa v prvej kapitole zaoberá vymedzením teoretického rámca pre úspešný proces demokratizácie. Najskôr načrtne vývoj vybraných teórií demokratizácie od sústredenia sa na tranzičný proces a udržanie demokracie v prácach Seymura M. Lipseta, Gabriela Almonda, Terry Lynn Karla, Philippe C. Schmittera a ďalších, cez skúmanie spolupôsobenia rôznych faktorov, ktoré spôsobujú iniciáciu demokratizačného procesu v diele Samuela Huntingtona, až po sústredenie sa na dôležitú úlohu občianskeho hnutia v štúdiách Ackermana, Karatnyckeho, Welzela a Ingleharta. Následne na to sa zameria podrobnejšie na tieto teórie vyzdvihujúce kľúčovú úlohu občianskeho hnutia v procese demokratizácie a na úlohu, ktorú môže zohrať medzinárodná pomoc pri podpore demokracie v iných krajinách pri budovaní úspešného občianskeho hnutia.

V druhej kapitole sa práca zameriava na vývoj disidentského hnutia na Kube od pádu komunistických režimov v Európe až po súčasnosť. V jednej z podkapitol sa venuje porušovaniu ľudských práv a represii voči disidentskému hnutiu a v závere sa snaží poukázať na možné výzvy, ktorým musí občianske hnutie na Kube čeliť, ak chce prerásť do masového hnutia.

Tretia kapitola sa sústreďí na dva konkrétne aspekty medzinárodnej podpory demokracie na Kube a tými sú: ekonomické sankcie na príklade amerického embarga, ktoré sa už niekoľko desaťročí snaží oslabiť Castrov režim a tým spôsobiť jeho zánik, a ktoré sa stalo všeobecnou výhovorkou vládnucich elít pri akomkoľvek ekonomickom a politickom probléme a posilňovanie občianskeho hnutia a diplomatické tlaky na

príklade práce mimovládnych organizácií. Podkapitola o americkom embargu sa pokúsi kriticky zhodnotiť jeho úspešnosť a vnímanie disidentským hnutím a akademickými kruhmi, zatiaľ čo podkapitola o mimovládnych organizáciách sa zameriava na konkrétnu prácu dvoch českých mimovládnych organizácií, ktorá môže byť použitá ako ilustračný príklad podporovania občianskeho hnutia.

V závere sa práca zaoberá príkladmi možných katalyzátorov demokratického prechodu na Kube, kde vyzdvihuje rast občianskeho hnutia a jeho podporu z medzinárodných kruhov, ako jeden z možných iniciátorov zmeny, ktorý sa v súčinnosti rôznych iných aspektov, ako je zlá ekonomická situácia, nespokojnosť obyvateľstva a starnúce vládne elity môže stať nositeľom demokratizácie.

Hlavným cieľom tejto práce je tak poukázať na dôležitú úlohu občianskeho hnutia v možnom procese demokratizácie na Kube a úlohu, ktorú pri jeho posilňovaní môžu zohrať medzinárodné mimovládne organizácie. Hypotéza, ku ktorej potvrdeniu táto práca smeruje, je založená na tvrdení, že momentálny stav režimu na Kube nemôže dlho pretrvať, a to kvôli starnúcim elitám, zlej ekonomickej situácii, nespokojnosti obyvateľstva, etc., a že rastúce občianske hnutie môže zohrať kľúčovú úlohu v tejto zmene režimu. Je nutné zdôrazniť, že cieľom tejto práce nie je zhodnotiť všetky medzinárodné postoje ku Kube a prácu všetkých mimovládnych organizácií, ktoré na Kube pôsobia, ale načrtnúť možnosti, akými môže byť disidentské hnutie hnacou silou k zmene a upozorniť na jeho dôležitú úlohu v procese demokratizácie. Rozsah tejto práce mi nedovoľuje ponúknuť dokonalú hĺbkovú analýzu problematiky disidentského hnutia, vzťahov USA a Kuby a prácu všetkých dôležitých mimovládnych organizácií, ale jej primárnym cieľom je poukázať na rôzne možnosti, ktoré niektoré teórie demokratizácie prehliadajú.

Oproti projektu bakalárskej práce som urobila niekoľko zmien, ako v štruktúre práce tak aj v teoretickom základe a obsahovej časti. Pri teoretickom základe som ako hlavnú zmenu vymenila štúdiu o spoločenskom odpore od Lukasa Kaminskeho za štúdiu Ackermana a Karatnyckeho, kvôli jej lepšej použiteľnosti pri skúmaní úlohy disidentského hnutia a mimovládnych organizácií. Väčšinu predpokladaných kapitol som rozšírila a rozdelila na viacero podkapitol, kvôli logickému rozdeleniu textu a väčšej prehľadnosti. Kapitulu č.4 - História disidentského hnutia na Kube a kapitolu č. 5 - Momentálny

stav disidentského hnutia a ľudských práv som zjednotila do jednej väčšej kapitoly z dôvodu plynulej kontextovej nadväznosti jednotlivých častí na seba. Poslednú kapitolu som tiež rozšírila a pozmenila názov, kvôli väčšej relevantnosti k môjmu výskumu.

1. PROCES DEMOKRATIZÁCIE – VYMEDZENIE TEORETICKÉHO RÁMCA

Demokratizácia môže byť chápaná tromi rôznymi spôsobmi. Ako uvedenie demokracie v nedemokratickom režime, ako prehlbovanie demokratických kvalít danej demokracie a nakoniec, ako otázka zahŕňajúca prežitie demokracie. Technicky povedané, objavenie, prehlbovanie a prežitie sú striktné oddelené aspekty demokratizácie, ale spájajú sa v otázke udržateľnej demokratizácie, t.j. výskytu demokracií, ktoré sa rozvinú a pretrvávajú. Existujú mnohé rôzne vysvetlenia demokratizačných procesov. Odborníci sa častokrát snažili postaviť na jednu, alebo druhú stranu, favorizujúc jeden daný faktor. Ale naozajstná výzva tkvie v teorizácii toho, ako rôzne faktory vzájomne pôsobia na vytváranie demokracie [Welzel 2009: 74-75].

1.1. *Vývoj demokratizačných teórií*

Pred sedemdesiatimi rokmi dvadsiateho storočia sociológovia a politológovia favorizovali tri typy vysvetlenia demokratizácie. Seymour Martin Lipset, Philips Cutright a iní, spájali stabilnú demokraciu s určitými ekonomickými a sociálnymi podmienkami, ako je vysoké HDP, rozsiahla gramotnosť a prevyšujúce urbanistické sídla. Druhý typ vysvetlenia pozostával z potreby určitých presvedčení a psychologických postojov obyvateľov. Medzi autorov, ktorí vyzdvihovali práve tento faktor, patria Walter Bagehot, Ernest Barke, Daniel Lerner, Gabriel Almond a Sidney Verba. Tretí typ vysvetlenia favorizoval určité rysy sociálnej a politickej štruktúry. V kontraste s prevládajúcou teóriou konsenzu, autori ako Carl J. Friedrich, Ralf Dahrendorf a Arend Lijphart trvali na tom, že konflikt a zmierenie sú podstatné pre demokraciu. Akademická debata šla rôznymi smermi, ale dali sa nájsť určité styčné body. Takmer všetci autori si kládli rovnaké otázky a podporovali svoje odpovede s rovnakým typom dôkazov. Otázka nebola ako sa vytvorí demokratický systém, ale ako môže byť demokracia už vo svojej existencii stabilne udržaná [Rustow 1970: 337 -339].

Tento trend sústrediť sa viac na samotnú tranzíciu ako na jej príčiny pokračoval aj v dielach známych autorov ako sú Gerardo L. Munck a Carol Skalnik Leff, ktorí sa sústredili nielen na samotný proces tranzície, ale aj na nástrahy pre budúce udržanie a stabilizovanie demokracie [Munck, Leff 1997: 359]. Terry Lynn Karl a Philippe C.

Schmitter patria tiež k týmto autorom. Ich štúdie sa zaoberali rôznymi typmi tranzície, pretože podľa ich názoru, výskyt a kvalita demokracie závisí práve na type tranzície. Došli k záveru, že tranzície spôsobené dohodou medzi vládnucimi elitami a opozíciou najpravdepodobnejšie smerujú k politickej demokracii [Karl, Schmitter 1991: 282].

Túto prevládajúcu paradigmu, sústreďujúcu sa len na proces demokratizácie a jej udržanie, prelomil jeden z najznámejších teoretikov demokratizácie - Samuel Huntington - s jeho teóriou o vlnách demokratizácie. Posunul tak výskum zameraný len na udržanie demokracie a tranzičné procesy na výskum rôznych možných faktorov vplyvujúcich na tento proces. Vlna demokratizácie je, podľa Huntingtana, skupina prechodov z nedemokratických na demokratické režimy, ktorá nastane v špecifickej časovej perióde, a ktorá významne prevýši počtom opačné prechody v danom časovom úseku. Vlna obvykle zahŕňa liberalizáciu alebo čiastočnú demokratizáciu v politických systémoch, ktoré sa nepremenia na plne demokratické. V modernom svete prebehli podľa Huntingtana tri vlny demokratizácie. Prvé dve boli nasledované reverznou vlnou, v ktorej sa niektoré krajiny, ktoré prešli na demokraciu v predchádzajúcej vlně opäť priklonili k nedemokratickému režimu [Huntington 1991: 15]. Huntington umiestňuje vlny demokracie do širšieho historického rámca, vidí tak demokraciu expandovať a zmršťovať sa v historických vlnách [Bernhard 1994: 50].

Prináša metodologické náhľady, ktoré si pri demokratizácií musíme uvedomiť:

1. Jeden faktor nie je dostačujúci na vysvetlenie vývoja demokracie vo všetkých krajinách, ale ani v rámci jednej;
2. Žiadny faktor nie je potrebný pri vývoji demokracie vo všetkých krajinách;
3. Demokratizácie v každej krajine je výsledkom kombinácie príčin;
4. Kombinácia príčin produkujúcich demokratizáciu je iná v každej krajine.

Z týchto bodov vyplýva, že každý proces demokratizácie je jedinečný. Je potrebné vnímať demokratickú tranzíciu v paradigmách historického vývoja a situácie v jednotlivých krajinách. Ako spomenul sám Huntington. „*Politické režimy nikdy nezapadnú do presne definovaných boxov, každý systém klasifikácie musí akceptovať nejednoznačné, hraničné a zmiešané prípady.*“ [Huntington 1991: 8]. Pri každom jednotlivom prípade je tak potrebné preskúmať všetky možné faktory a nielen postupovať

podľa určitých vzorcov. To, čo je v jednom prípade jednoznačná príčina prechodu na demokraciu, môže byť v druhom zanedbateľný prvok.

Zatiaľ čo si Huntington zakladá na extenzívnej sekundárnej literatúre o prípadoch, z ktorých sa skladá tretia vlna demokratizácie a z nich vyvodzuje teoretické závery, Adam Przeworski, ďalší významný politológ zaoberajúci sa demokratizáciou, sa spolieha na formálne teoretické prístupy a používa ich na vyvodenie hlavného modelu zahrňujúceho mnohé problémy demokratického prechodu. Przeworski sa zameriava na tie demokratické inštitúcie, ktoré majú tendenciu pretrvať, na ekonomické systémy, ktoré môžu zvýšiť nárast distribúcie blahobytu, na politické podmienky, ktoré sú potrebné na úspešné fungovanie ekonomického systému a na ekonomické podmienky, ktoré dokážu skonsolidovať demokraciu. Przeworski vidí prechody z jedného systému do druhého ako sériu hier a demokratizáciu ako otázku vyberania inštitúcií. Prvá z týchto hier je liberalizácia autoritárskeho režimu. Liberalizácia začína vtedy, keď sa skupina ľudí vo vnútri autoritárskeho establishmentu rozhodne tolerovať autonómnu organizáciu v občianskej spoločnosti. Toto je rozhodujúci moment pre Przeworskeho, pretože žiadne diktátorstvo nepovolí autonómnu organizáciu politických síl. Keď liberalizácia dovŕši svojho kritického bodu, je buď potlačená alebo rozšírená do demokratizácie [Bernhard 1994: 56 – 60].

Tento moment, kedy sa liberalizácia stáva buď prvou fázou demokratizácie, alebo len výkrikom istej skupiny obyvateľov, bez toho, že by niekam smerovala opisuje aj Huntington. Liberalizácia podľa neho môže a nemusí viesť k demokracii v plnom rozsahu [Huntington 1991: 9]. Nastáva však otázka, prečo vlastne režim pristúpi k transformácií. Medzi faktory, ktoré ho môžu ovplyvniť Huntington spomína : príliš vysoké náklady na udržiavanie moci, snaha obmedziť riziko straty moci tak, že sa aspoň z časti vypočujú požiadavky opozície, prehnaná sebadôvera – vládnuca elita uverí, že si dokáže udržať moc aj v demokratickej súťaži, medzinárodný kontext, generačná výmena v rámci nedemokratického režimu, počas ktorej reformátori veria, že demokracia je tá pravá forma vlády. V praxi sa samozrejme vyskytuje mix týchto piatich faktorov a motívov a málokedy vystupuje iba jeden alebo dva z nich.

Najnovšia literatúra zaoberajúca sa demokratizáciou avšak zmenila pohľad na rozhodujúce faktory, ktoré, či už ovplyvnia liberalizáciu režimu, alebo spustia demokratizačný proces, vyzdvihujú pozitívnu rolu nenásilnej masovej opozície, ktorá

dokáže zvrhnúť autoritárske režimy a vytvoriť demokraciu. Ackerman a Karatnycky vytvorili štúdiu založenú na originálnom výskume a z časti na výskumoch politických práv a občianskych slobôd z Freedom in the World, ktorý bol produkovaný každý rok počas 33 rokov platformou Freedom House². Počas 33 rokov tohto výskumu počet slobodných štátov vzrástol zo 43 na 88 – s priemerom 1,5 za rok, zatiaľ, čo počet neslobodných štátov, v ktorých je rozšírená represia, sa znížil zo 69 na 49 [Ackerman, Karatnycky 2005: 47]. Počas posledných troch dekád padli tucty autoritárskych, autokratických, jednostraníckych a militantných režimov. Ako táto štúdia ukázala, oveľa častejšie, ako je všeobecne známe, je agentom zmeny rozsiahly, nenásilný občiansky odpor, ktorý má za cieľ delegitimizovať autoritárskych vládcov. Nedávne demokratizačné štúdie ukázali, či už sú to štúdie Ackermana a Karatnyckeho alebo Welzela a Ingleharta, že vo väčšine prípadov bola demokracia dosiahnutá, keď za ňu bojovali obyčajní ľudia proti odporujúcim elitám. Demokratizačné procesy nedávnych dekád siahali ďalej a boli úspešnejšie, keď boli mobilizované masy do demokratického hnutia zaangažované v takých počtoch a s takým nasadením, že ich štátne autority nemohli efektívne potlačiť [Welzel 2009: 83].

Teoretické prístupy k demokratizácií prešli vývojom od hľadania jediného faktora, ktorý prinesie zmenu, či už to boli určité ekonomické predpoklady u Seymoura Martina Lipseta, alebo psychologické postoje obyvateľstva u Gabriel Almonda, ku spolupôsobeniu viacerých faktorov u Samuela Huntingtona. Prešli od sústredenia sa na samotný proces tranzície u Terry Lynn Karla a Philippe C. Schmittera k skúmaniu, čo konkrétne spustí a spôsobí proces demokratizácie. V priebehu desaťročí výskumu boli vyzdvihované rôzne faktory od výšky HDP po medzinárodný kontext, ale úloha jednotlivca a občianskeho hnutia sa neprikladala dôležitosť, autori ako Ackerman, Karatnycky, Welzel a Inglehart však otočili túto prevládajúcu paradigmu málo signifikantnej úlohy jednotlivca v boji za demokraciu.

1.2. Význam občianskeho hnutia v demokratizačnom procese

Nedávne štúdie, zaoberajúce sa pozitívnou úlohou masovej opozície, zmenili náš pohľad na prežitie autoritárskych režimov. Obvykle bolo predpokladané, že režim používa

² Freedom House je nezávislou pozorovacou organizáciou, ktorej hlavným cieľom je rozvoj slobody vo svete. Ich každoročná publikácia Freedom in the World sa stala základným prameňom pri skúmaní demokracie a slobody vo svete. Viac via. <http://www.freedomhouse.org/about-us#.U2zNLv1_vmg>.

repressiu na umlčanie opozície a toto im dovoľuje pretrvať, aj keď už nemajú masovú podporu. Väčšina autoritárskych režimov však neprežila kvôli ich schopnosti potlačiť masovú opozíciu. Faktom je, že sa väčšina autoritatívnych režimov väčšinu času nemusela zaoberať masovou opozíciou [Welzel 2009: 83].

Ackerman a Kartnycky ako aj Welzel a Inglehart vyzdvihujú vo svojich štúdiách dôležitosť posilňovania ľudského faktora pri procese demokratizácie a došli vo svojom výskume ku konkrétnym záverom, ako občianske hnutie napomáha demokratizačným procesom:

1. Občianske sily sú najväčším zdrojom tlaku k rozhodujúcej zmene vo väčšine tranzícií;
2. Tranzície spustené a vedené zhora nadol vládnucimi elitami majú menší pozitívny efekt na efektívny proces demokratizácie;
3. Prítomnosť silného a súdržného nenásilného občianskeho hnutia je ten najdôležitejší faktor, ktorý prispieva k slobode;
4. Vyhladky pre úspešnú tranzíciu sú signifikantne vyššie, keď opozícia nepoužíva násilie [Ackerman, Karatnycky 2005: 50].

Na to, aby sa z malého disidentského hnutia stalo masové občianske hnutie je potrebný proces posilňovania bežného občana, ktorý je podľa akademikov spojený s dvoma kauzálnymi faktormi. Prvý z nich je ekonomický rozvoj, ktorý vedie k potrebe vyjadrenia hodnôt jednotlivca. V skutočnosti chce každý slobodu a autonómiu, avšak ľudské priority reflektujú ich socioekonomické podmienky. S narastajúcou prosperitou sú ľudia viac naklonení k posilňovaniu autonómie a sebarealizácie. Tieto poznatky pomáhajú vysvetliť, prečo je ekonomický rozvoj spájaný s demokraciou. Ekonomický rozvoj zvyšuje prostriedky, ktoré následne vedú k sebvýjadreniu hodnôt, ktoré vedie k potrebe možnosti voľby. Keďže demokratické inštitúcie poskytujú najširšiu škálu možnosti voľby, ľudia s potrebou sebvýjadrenia smerujú k hľadaniu demokracie [Inglehart, Welzel 2008:129-132]. Najviac odhodlaní aktivisti v boji za demokraciu sú avšak tí, čo si skutočne vážia hodnotu demokracie. Keď človeka poháňajú k boji za demokraciu vlastné ideály a hodnoty, stáva sa vytrvalejším a odhodlanejším bojovať až do konca. Ako ukázali nedávne sociálne výskumy, mocné masové hnutie sa len tak neobjaví samé od seba, keď sa zlepší ekonomická situácia v krajine. Musí byť poháňané

a inšpirované spoločnou víziou a cieľom, tak silným, že prijme ľudí k tomu, aby riskovali mnoho a boli poháňaní vnútorným presvedčením. Na to, aby mohla prejsť v danej krajine demokratická tranzícia je potrebné to, aby si ju ľudia želali a tým pádom si vážili slobody, ktoré definujú demokraciu [Welzel 2009: 84]. Je teda zrejmé, že ľudia nebojujú za demokraciu len z ekonomických dôvodov. Keby to tak bolo, bolo by relatívne ľahké kúpiť si lídrov demokratických hnutí a celý proces demokratizácie by bol v skutočnosti len obmieňaním elít. Posledná vlna demokratizácie, bola z veľkej časti príbehom efektívnej masovej mobilizácie, motivovanej silným dôrazom na hodnotu sebaujadrania medzi ľuďmi, ktorí sa stali presvedčivými a dobrými v organizovaní masových hnutí.

Nové demokratizačné štúdie tak vyzdvihujú úlohu masového nenásilného občianskeho hnutia, ktoré musí byť silné a súdržné, v boji proti nedemokratickým vládnym elitám. Na vytvorenie tohoto hnutia je potrebný proces posilňovania bežného občana, ktorého katalyzátorom môže byť ekonomický rast. Tento ekonomický rast sa však javí ako menej dôležitý, ako samotné presvedčenie a úcta k demokratickým hodnotám, v boji za demokraciu. Najväčší efekt modernizácie nie je to, že robí demokraciu akceptovateľnejšiu elitám, ale že zvyšuje schopnosti obyčajných ľudí a ochotu bojovať za demokratické inštitúcie [Inglehart, Welzel 2008:135-137]. Ak sa teda pozrieme na demokratizáciu ako na proces, skrz ktorý sa moc presunie do rúk obyčajných ľudí, potom je potrebná širšia definícia demokratizácie, a s takou definíciou objavíme, že obyčajní ľudia hrajú centrálnu úlohu v procese demokratizácie.

1.3. Pomoc medzinárodného spoločenstva pri demokratizačnom procese

V mnohých prípadoch sa ukázalo, že demokratizácia nie je len procesom, ktorý sa odohráva vo vnútri danej krajiny, ale pôsobia naň aj mnohé nadnárodné faktory. Fakt, že demokratizácia prebiehala v minulosti v určitých vlnách naznačuje súbežné plynutie domácich a medzinárodných faktorov na demokratizačný proces. Huntington sa vyjadril, že demokratizácia v jednotlivkej krajine môže byť značne ovplyvnená, prípadne aj rozhodujúca, činnosťou vlád a inštitúcií, ktoré sú externé k tejto krajine [Huntington 1991: 85]. Mnohí autori pokladajú medzinárodnú akciu za rozhodujúcu v procese demokratizácie. Niektoré práce tvrdia, že medzinárodné a hlavne regionálne faktory často vzájomne ovplyvňujú domáce sily pri pokrokoch a neúspechoch demokratizačného

procesu. Tieto práce vyzdvihujú prínos medzinárodných organizácií, ktoré majú značný vplyv na iniciovanie procesu demokratizácie, ako aj na jeho konsolidovanie [Venteicher 2008: 7-11].

Kľúčové termíny externej propagácie demokracie sú podporovanie demokracie, ochrana demokracie a demokratická asistencia. V prácach Philippa C. Schmittera a Imca Browera, ktorí sa zaoberali definíciou týchto termínov, je podporovanie demokracie definované ako aktivita, ktorá ma za cieľ prispieť k politickej liberalizácii autokratických režimov a ich postupnej demokratizácii v danej krajine. Ochrana demokracie je na druhej strane implementovaná na konsolidáciu novo etablovanej demokracie. Demokratická asistencia sa vzťahuje k špeciálne navrhnutým programom a aktivitám, ktoré sú zamerané na zvýšenie demokratického výkonu jednotlivcov a inštitúcií v demokratickom režime, ako je tréning parlamentarizmu, vychovávanie obyvateľov, asistovanie v lokálnych organizáciách. Všetky tieto tri typy podpory demokracie používajú rovnaké nástroje, aj keď majú rozdielne ciele. Týmto nástrojmi sú sankcie, diplomatické protesty, hrozby vojenskej intervencie, aktivity na podporu ľudských práv a premenu inštitucionálnych systémov [Schmitter, Brouwer 1999: 14]. K týmto definíciám by sme mohli ešte pridať chýbajúce zahrnutie tajných akcií, financovania kampaní, ktoré môžu nepriamo pomôcť demokratizácii v danej krajine, ako aj vynechané objektívne faktory medzinárodného kontextu, ktoré môžu pozitívne ovplyvniť demokratizáciu, akými môže byť strategické učenie sa cez medzinárodné kontakty, ktoré majú užitočné vedomosti a skúsenosti [Yilmaz 2009: 96].

V teóriách podporovania demokracie, ktoré prenikali od osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia, sa medzinárodný kontext premenil na globálneho agenta, či už je to jeden štát ako USA, nadnárodná organizácia akou je Európska únia, medzinárodná organizácia ako je OSN, alebo trans-nacionálna advokátska sieť akou je Amnesty International. Tento globálny agent, nie je pasívnou a pomaly hýbajúcou sa štruktúrou, ale ukázal ako dokáže efektívne, vedome a úmyselne vstúpať nové myšlienky, nové inštitúcie a nové znaky správania v krajine, v ktorej otvorene priznáva cieľ podporovania demokracie. Podľa Ackermana a Karatnyckeho je jednou cestou, ako zlepšiť šance na úspešnú tranzíciu k demokracii, investovanie do vytvorenia dynamického občianskeho života. Takáto podpora je najefektívnejšie stvárnená vo všeobecnej podpore silám občianskej spoločnosti, zameraná na asistenciu pri vzdelávaní a tréningu v nenásilnom občianskom odpore a asistenciu pri tvorení občianskych koalícií, skrz ktoré môže byť

takýto odpor vyjadrený. Toto znamená, že by mali krajiny, ktoré sa zapájajú do podporovania demokracie vo svete, direktívne poskytnúť prostriedky a vedomosti mimovládny organizáciám, občianskym skupinám a tak podporovať širšie občianske koalície. Na podporu rozvoja občianskeho života, by mali vlády, regionálne a globálne inštitúcie vytvoriť diplomatické a iné tlaky na štát, s cieľom vytvorenia politického priestoru, kde by bola občianska činnosť tolerovaná. Špecificky by mali organizácie poskytnúť podporu aktívnym študentským organizáciám, protikorupčným skupinám, nezávislým médiám, tréningu štruktúr politických strán, obchodným úniám, pracovným organizáciám, ženským organizáciám a think- tankom. Opozičným silám môže byť poskytnutá pomoc efektívnejšie skrz asistenciu pri strategickom myslení presadenia zmeny nenásilnými cestami. Existencia rastúcej občianskej infraštruktúry potrebuje mať vedomosti o tom, ako efektívne naplánovať stratégie nenásilného odporu k autoritatívnej moci. Toto znamená, že by sa mali formujúce sa občianske hnutia dostať k expertízam úspešných príkladov rozsiahlych kampaní odporu. Dôležité body, na ktoré je potrebné sústrediť sa sú - ako organizovať a postupovať pri nenásilných protestoch a masových demonštráciách, štrajkoch, bojkotoch a pri vykonávaní domáceho ekonomického nátlaku a aktoch občianskej neposlušnosti. Tiež by im mali byť poskytnuté rady na efektívnejšie rozšírenie informácií cez médiá (zahŕňajúc internet, sms, atd.) [Ackerman, Karatnycky 2005: 55- 57].

Okrem podporovania rastu občianskeho hnutia je ďalším z kľúčových mechanizmov v obmedzení násilia a vytvorení priestoru na občiansku akciu ochota medzinárodnej demokratickej komunity zaviesť konkrétne zamerané sankcie voči ekonomickým záujmom vládnucich elít. Takéto typy sankcií môžu obmedziť a odradiť autoritárske štáty v používaní násilia. V mnohých nedávnych tranzíciách boli korupcia, rodinkárstvo, a obrovská kriminalita autoritárskych elít kľúčové faktory v prehľbovaní verejného odcudzenia a pobádali rôzne občianske skupiny spojiť sa do jednotnej opozície. Nezávislé médiá, ktoré hlásia korupciu a odhaľujú zneužitia moci sú kritickými, nenásilnými taktikami uľahčujúcimi tento proces. Medzinárodná podpora demokracie, by tak okrem sankcií mala zvýšiť prostriedky pre alternatívne médiá a nezávislé novinárstvo [Ackerman, Karatnycky 2005: 58-9].

Ako bolo dokázané, medzinárodná pomoc hrá dôležitú úlohu v procese demokratizácie. Z medzinárodného spoločenstva a niektorých organizácií sa v posledných desaťročiach stal globálny agent v procese podporovania demokracie.

Akcie medzinárodnej pomoci tak môžu efektívne pomôcť v procese demokratizácie, ale musia byť dobre namierené. Ackerman a Karatnycky navrhujú pomoc zameranú na posilňovanie občianskej spoločnosti na poli vzdelávania a nezávislých médií pri tvorení stratégií, so zreteľom na odporúčania z iných úspešných prechodov. Celkovo na podporu občianskeho hnutia v rámci rozvoja strategického plánovania, nezávislých médií a úspešných akcií občianskeho odporu, pomocou diplomatických tlakov na vytvorenie priestoru, kde sa môže hnutie rozvíjať, alebo skrz dobre namierené a efektívne ekonomické sankcie.

2. DISIDENTSKÉ HNUTIE NA KUBE

2.1. Vývoj *disidentského hnutia*

Každý vývoj totalitného systému má svoje fázy. Ten kubánsky sa dá rozdeliť na štyri časti. Prvá fáza (1961-1970) zahŕňala vytvorenie kubánskej verzie totalitného typu režimu. Zabezpečenie bezpečnostnej zložky a vytvorenie nového komunistického človeka. Druhá fáza (1970-1986) zahŕňala úsilie reprodukovať sovietske štruktúry, integráciu do sovietskeho bloku, a tým pádom zaistenie dlhodobej ekonomickej a politickej stability režimu. Tretia fáza kubánskej revolúcie (1986-2006) naznačila koniec experimentu so sebestačnosťou a uviedla to, čo Fidel Castro označil ako „špeciálnu periódu v čase mieru“. Táto špeciálna perióda viedla k hlbokým štruktúrnym zmenám, ktoré zahŕňali „dolarizáciu“ ekonomiky a uvedenie dvojitej meny (Júl 1993), povolenie zapojiť sa do limitovaného podnikania, znova otvorenie niektorých trhov, hľadanie zahraničného kapitálu, podporovanie turizmu a remitencií zo zahraničia. Povolenie určitej časti podnikania prinieslo väčšiu sociálnu stratifikáciu obyvateľstva, zahraničné firmy platili ľuďí, ktorých zamestnávali v dolároch, ale oni od štátu dostávali výplaty v podhodnotených pesos. Štát sa tým pádom obohatil o dosť značnú sumu a stále bol tým, ktorý poskytuje prácu a benefity tým občanom, ktorí si to podľa režimu zaslúžia. Špeciálna perióda avšak ukázala aj mnohé chyby kubánskeho režimu, a to hlavne jeho neschopnosť v poskytovaní občanom kvalitných základných služieb, ako sú zdravotníctvo, vzdelanie, doprava a ubytovanie [Mujal – Leon 2009: 13]. Štvrtá fáza sa začala v roku 2006, kedy Fidel ohlásil svoju rezignáciu z postu hlavy štátu a na jeho miesto v roku 2008 oficiálne nastúpil jeho brat Raúl Castro. Začala fáza, ktorú mnohí označujú za tzv. „raulismo“. Aj napriek Raúlovým reformám, ktoré sa môžu zdať kapitalistickými krokmi, bol Raúl vychovávaný rovnakými revolučnými hodnotami ako jeho brat, a v tom prípade neprichádzajú žiadne demokratické reformy, ktoré by plynuli z jeho iniciatívy v úvahu.

Občianske hnutie na Kube najskôr tvorila iba skupina demokraticky naladených intelektuálov v Havane, ktorí nemali veľa prostriedkov na zmobilizovanie širšieho obyvateľstva. Boj proti Castrovej vláde bol teda viditeľnejší v exile – najmä v najčastejšej destinácii kubánskych emigrantov – v Miamí. Proti-castrovský boj sa stal všeobecnou

politickou ideológiou exilového hnutia a najčastejšie sa prejavoval ovplyvňovaním americkej zahraničnej politiky voči Kube k väčšiemu posilňovaniu embarga uvaleného na Kubu, s cieľom prehĺbovať jej izoláciu a zabezpečiť tak krach Castrovho režimu. Variovanejšie a silnejšie občianske hnutie sa na Kube tvorilo v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, kedy komunistické režimy v Európe prechádzali demokratickými tranzíciami. Rozpad ZSSR a strata sovietskej pomoci, ktorá tvorila 21% ročného kubánskeho HDP (4,3 milióna dolárov ročne) priniesla na Kubu hlbokú ekonomickú krízu [Gershman, Gutierrez 2009:36]. Kubánsky režim však prežil, napriek všetkým očakávaniam. Jedno z vysvetlení, ktoré ponúkajú odborníci, je slabosť vtedajšieho občianskeho hnutia a odhodlanosť Fidela Castra udržať režim. Fidel Castro však starne a zdravotný stav ho donútil predať moc do rúk svojho mladšieho brata Raúla, ktorý má momentálne osemdesiattri rokov. Odhodlanie a sila Castrovcov s ich vekom a zdravotným stavom slabne. Zároveň od deväťdesiatych rokov disidentské hnutie rastie na sile a veľkosti – pomaly zahŕňa všetky sociálne skupiny obyvateľstva a preniká do všetkých štruktúr spoločnosti. Aj napriek represiám ukázalo schopnosť vytrvať, posilňovať a rozširovať sa. Jeho rozmanitosť, odhodlanosť a rastúca popularita, spolu s nespokojnosťou obyvateľstva so zlou ekonomickou situáciou a vládnucimi elitami, môže priniesť široko rozsiahle občianske hnutie a masový boj proti režimu. Najskôr, ale musí prekonať prekážky a výzvy, ktoré mu bránia stať sa dostatočne silným, aby vážne ohrozil terajší kubánsky režim.

2.1.1. Comité Cubano Pro Derechos Humanos a Consilo Cubano

Keď padali komunistické režimy v Strednej Európe, kubánske občianske hnutie bolo iba v zárodkoch, zložené najmä z malých skupín ľudsko-právnych disidentov žijúcich v Havane. Hlavnú skupinu opozície tvorilo Comité Cubano Pro Derechos Humanos („Kubánsky výbor pre ľudské práva“ - CCPDH), ktoré bolo vytvorené dekádu predtým v kubánskych väzniciach. CCPDH priviedlo k sebe rozličnú skupinu socialistov a bývalých revolucionárov – medzi nimi boli Ricardo Bofill, Marta Frayde, Gustavo Arcos a Ariel Hidalgo. CCPDH videlo inšpiráciu v občianskych hnutiach krajín východnej Európy a vytvorilo novú metódu opozície skrz dožadovanie ochrany základných ľudských práv definovaných vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Hnutie sa pomaly začalo rozširovať do ďalších občianskych skupín. Najbližšie ako došlo občianske hnutie prvej polovice deväťdesiatych rokov k sebaapresadeniu sa bolo počas povstania „Maleconazo“ 5.8. 1994, kedy tisíce ľudí vyšli do ulíc kričiac „Libertad“ („Sloboda“), protestujúc proti ekonomickým opatreniam špeciálnej periódy. Povstanie bolo však do pár hodín potlačené.

Nezávislé občianske hnutie sa ale nevzdalo, a začalo v polovici deväťdesiatych rokov formovať rôzne nezávislé profesionálne asociácie a obchodné únie paralelné k oficiálnym štruktúram. Nezávislí novinári ako Raúl Rivero a Yndamiro Restano vytvorili prvú nezávislú kubánsku tlačovú agentúru. Takýchto skupín sa v októbri 1995 spojilo viac a vytvorilo Concilio Cubano („Kubánsky koncil“), zastrešujúcu organizáciu, ktorá deklarovala odhodlanie bojovať za mierový a nenásilný prechod k demokracii – odmietajúc všetku nenávisť, násilie, pomstu a rovnako zahŕňajúc všetkých Kubáncov. Plán Consilia usporiadať stretnutie 24. februára 1996 bolo však zablokované režimom, ktorý zajal väčšinu hlavných aktivistov a označil celú skupinu za proti-revolucionársku skupinu vytvorenú CIA a mafiou z Miami. Napriek represii hnutie ukázalo vytrvalosť a ohybnosť a následne expandovalo do vidieckych oblastí a zapojilo do svojej činnosti širšiu kubánsku a medzinárodnú verejnosť. Toto občianske hnutie, ktoré má korene v deväťdesiatych rokoch, priviedlo k sebe rôznu škálu Kubáncov. Boli v ňom katolíci a protestanti, národní revolucionári a sociálni demokrati, konštitucionalisti, ktorí chceli obnoviť liberálnu ústavu z roku 1940, ako aj členovia rôznych strán pred roka 1959, ako boli „Auténticos“ (Autentickí) a „Ortodoxos“ (Ortodoxní). Medzi nimi boli farmári a študenti, pracujúci a profesionáli, dokonca aj podnikatelia pracujúci v malých firmách, ktoré povolil Fidel počas špeciálnej periódy. To, čo spájalo túto skupinu, boli liberálno-demokratické princípy kubánskeho hnutia za nezávislosť, ktoré siahalo do 18. storočia a spájalo sa s menami ako Varela a Martí. Hlavným rozdelením v rámci hnutia boli možné taktiky, ako demokraciu dosiahnuť. Všetci sa zhodli na nenásilí, ale jedna frakcia favorizovala akty otvorenej politickej neposlušnosti. Lídri tejto frakcie boli Oscar Elías Biscet a Maritza Lugo Fernández; obidvoch Amnesty International potvrdilo ako politických väzňov od ich zatknutia v roku 1999. Ďalšia skupina chcela vytvoriť občiansky priestor pre nenásilnú verejnú mobilizáciu. Lídrom tejto skupiny bol Oswaldo Payá Sardiñas, kľúčová postava hnutia Movimiento Cristiano Liberación („Kresťanské hnutie za slobodu“) [Gershman, Gutierrez 2009:3-6].

2.1.2. Movimiento Cristiano Liberación – Varela Projekt

Movimiento Cristiano Liberación bolo založené už v roku 1988 skupinou mladých katolíkov, tvoriacich časť neoblomnej katolíckej komunity, ktorá vydržala masívnu snahu režimu potlačiť Katolícku Cirkev. Payá, ktorý sa narodil v roku 1952 nebol nikdy marxistom a bol príliš mladý na to, aby sa zúčastnil revolúcie. Nepatril k tradičnej anti-castrovskej opozícii, ale k novej generácii katolíckych aktivistov, ktorí

boli proti Castrovmu režimu. Payá a jeho Movimiento Cristiano Liberación sa stali hnacou silou kubánskeho disidentského hnutia. Payá, ktorý čerpal inšpiráciu z Nového Testamentu, sociálneho učenia Katolíckej Cirkvi a myšlienok otca Félixu Varelu (1788-1853), katolíckeho kňaza, ktorý inicioval intelektuálne a morálne hnutie za kubánsku nezávislosť za španielskej koloniálnej nadvlády, sa rozhodol bojovať proti režimu legálnou a nenásilnou cestou. Počas návštevy Jána Pavla II. v januári 1998 bolo Varelovo meno viackrát spomenuté ako základný kameň kubánskej národnej identity. Payá bol priťahovaný Varelovou legálnou perspektívou a jeho prvými pokusmi nájsť cesty v rámci sústavy španielskeho práva, aby priniesol Kube väčšiu slobodu. Nasledujúc tento model a podporený návštevou Jána Pavla II a výkrikmi „Libertad“ v roku 1994, ktoré kričali tisíce Kubáncov počas protestov, sa rozhodol začať Varela projekt. V kubánskej ústave existuje článok, ktorý dovoľuje vyhlásiť národné referendum, ak sa nazbiera aspoň 10 000 podpisov od registrovaných kubánskych občanov. Varela projekt dal do obehu petíciu, ktorá volala po slobode prejavu a zhromažďovania, požadovala slobodné médiá, slobodné voľby a oslobodenie politických väzňov. V máji 2002 Payá osobne odniesol Národnému Zhromaždeniu referendovú petíciu, ktorú podpísalo 11 000 Kubáncov a pokračoval v zbieraní podpisov, ktorých bolo v roku 2009 40 000. Akonáhle sa Varela projekt stal verejným, pritiahol značnú medzinárodnú pozornosť a podporu. Vtedajší prezident USA Jimmy Carter chválil tento projekt a volal po zverejnení petície pre všetkých Kubáncov. Vtedajší český prezident Václav Havel a stovky politikov z celého sveta nominovali Payá v roku 2002 na Nobelovu cenu za mier. Payá získal v ten istý rok Sacharovovu cenu za slobodu myslenia od Európskeho parlamentu. V roku 2003 Havel napísal Payá v liste: *„Každý demokrat, ktorý je opozíciou k totalitnému režimu, by sa mal správať tak, ako by mu mala byť prevzatá moc do rúk zajtra.“* Na základe tohoto podnetu Payá vytvoril Kubánske Fórum, ktoré pôsobilo ako národný dialóg ohľadom možnej tranzície. Payá začal organizovať malé skupinky od dvoch do dvanástich ľudí, ktoré sa stretávali v súkromných domoch a pracovali na pláne, ktorý mal 170 strán a zahŕňal odporúčania od ekonomických a politických reforiem až po reformy vzdelávania a zdravotníctva. Payá ho označil za most medzi vtedajšou kubánskou situáciou a demokraciou [Gershman, Gutierrez 2009:17].

Odpoveď režimu na Varela projekt bola veľmi radikálna. Najskôr sa Fidel snažiť označiť petíciu za nelegitímnu, potom zmobilizoval masívne pochody na podporu režimu a neskôr zorganizoval špeciálne referendum, ktoré potvrdilo kubánsky socializmus ako

neodvolateľný systém. [Padgett 2008: 109] 18. marca 2003, kedy bola medzinárodná pozornosť zameraná na inváziu USA do Iraku, režim zajal 75 vedúcich ľudsko-právnych aktivistov, medzi nimi 25 členov Varela projektu. Tento deň je mnohými označovaný ako Kubánska čierna jar. Oswaldo Payá, ktorý sa stal symbolom kubánskeho disidentského hnutia, a ktorý považoval nenásilné občianske hnutie za efektívny postup v dlhodobom procese boja za demokraciu zomrel 22.7. 2012. Kubánska vláda jeho smrť označila za nehodu, aj keď niektoré fakty nasvedčujú skôr úmyselnému zabitiu zo strany vládneho režimu. Kubánske disidentské hnutie sa tak ocitlo bez symbolického lídra.

2.1.3. Disidentské hnutie po Kubánskej jari

Po zatknutí 75 opozičných lídrov v roku 2003 si kubánsky režim myslel, že skoncoval s týmto excesom, ktorý Payá nazval Kubánskou jarou. Ale podobne ako pri Consilio Cubano sa občianske hnutie odrazilo od dna a expandovalo. Po dvoch týždňoch od kubánskej jari sa ženy a iní príbuzní zadržaných disidentov začali stretávať každú nedeľu v kostole sv. Rity v Havane a po omši pochodovali na protest v blízkom parku. Vyformovali sa podľa modelu argentínskych Madres de Plaza de Mayo, ktoré žiadali informácie o svojich deťoch, ktoré zmizli pričinením vojenskej junty. Kubánske ženy sa tak podľa ich vzoru obliekali do bieleho a nosili odznaky s fotkami a rozsudkami svojich príbuzných. Sláva a dôveryhodnosť Damas de Blanco („Dámy v bielom“) stále stúpala. V roku 2005 boli ocenené Sacharovovou cenou [Gershman, Gutierrez 2009:7-8]. Damas de Blanco sú momentálne jednou z najznámejších kubánskych občianskych skupín, ktorá ukázala kvalitné taktické a strategické schopnosti. Počas niekoľkých rokov limitovali svoj verejný aktivizmus na zopár rutinných aktivít po nedeľných bohoslužbách. Avšak, od roku 2005 diverzifikovali typ, načasovanie a miesto aktivít. Implementovali tak element prekvapenia, ktorý im dal psychologickú a symbolickú výhodu. Boli proaktívne v používaní verejného priestoru za účelom propagácie svojich správ tým, že si boli vždy isté, aby ich akcie zahŕňali ich spoznávací prvok: biele oblečenie a gladioly. Častokrát sa snažili zapojiť aj okoloidúcich, rozdávajúc kvety a biele špendlíky a tým lámať psychologickú bariéru. Tiež zostávajú verné svojej základnej požiadavke: prepustenie politických väzňov [Utset 2008:10]. Damas de Blanco boli úspešné aj v rámci podpory verejnosti. V roku 2005 vyplynulo z ankety, ktorá bola spravená španielskou mimovládnu skupinou Solidaridad Española con Cuba, že 68% respondentov si myslelo, že by mala vláda povoliť Damas de Blanco protestovať na verejných priestranstvách, 53%

z týchto respondentov tiež sympatizovalo z Varela projektom.³

Iné aktivity, ktoré dokazovali fakt, že hnutie zostalo aktívne aj po Kubánskej čiernej jari zahŕňajú kongres opozície z roku 2005 a ženskú skupinu FLAMUR. Ako Varela projekt, FLAMUR sa snažilo tlačiť na článok v ústave o národnom referende a zozbieralo viac ako 10 000 podpisov do petície na zakázanie systému dvoch mien. Táto petícia bola pre širšiu kubánsku verejnosť veľmi lákavá, pretože reagovala na ekonomický problém každého jedného pracujúceho Kubánca, ktorý dostáva nízky plat v podhodnotených nekonvertibilných pesos.

Spontánne protesty Damas de Blanco a ich úspech, spolu so zvýšenými aktivitami občianskych skupín a väčšej medzinárodnej podpore, ktorú dostávajú, si zabezpečili občianske hnutie, ktoré si vytvorilo permanentný priestor na Kube a pomaly rastie na sile, aj napriek mnohým represiám. Tento trend je odzrkadlený v Pasos a la Libertad („Kroky k slobode“) – správe, ktorú každoročne publikuje Directorio Democrático Cubano („Kubánske demokratické direktórium“). Prvá správa z roku 1997 zaznamenala 44 akcií občianskeho odboja. O deväť rokov neskôr, v roku 2006, správa zaznamenala takýchto akcií 2 768.⁴ Za týmto vysokým číslom leží transformácia charakteru a sféry tohto hnutia. Malé skupiny disidentských intelektuálov sa pretransformovali do nezávislých občianskych inštitúcií, a opozícia, ktorá bola predtým koncentrovaná v Havane sa rozšírila do viacerých častí Kuby. Ako toto hnutie narastalo, kubánska opozícia sa nepremenila na vertikálne centralizované hnutie, ale je to skôr horizontálna sieť centier a nezávislých občianskych aktivít. Nie je bez lídra, ale je multipolárna a jej líderstvo má viacero levelov.

2.1.4. Blogerský underground

Okrem aktivít opozičných skupín a disentu v rámci oficiálnych štruktúr a inštitúcií sa mladí Kubánci a iní jednotlivci vzostupne snažia vyjadriť svoje názory spontánnymi cestami. Jeden z príkladov je výskyt blogerskeho undergroundu. Spisovatelia na ostrove prišli na cesty, ktorými sa napriek internetovým obmedzeniam podarilo písať blogy o každodennom živote a udalostiach na Kube z individuálnej

³ Celá anketa s názvom *Primera encuesta de opinión pública en Cuba* („Prvá anketa verejného názoru na Kube“) je dostupná na stránkach Solidaridad Española con Cuba <<http://www.solidaridadconcuba.com/noticias/encuesta.htm>>.

⁴ Celé správy Pasos a la Libertad je možné nájsť na oficiálnych stránkach Directorio Democrático Cubano - <http://www.directorio.org/publicaciones/note.php?note_id=1207>.

perspektívy. Keďže režim limituje prístup k internetu, čitateľmi týchto blogov sú väčšinou cudzinci, ktorí ale pomáhajú blogerom získať istú mieru známosti a ochrany [Gershman, Gutierrez 2009:9].

Situácia na Kube primäla k vytvoreniu rôznych typov blogov, ktoré sa častokrát združujú do jednej väčšej skupiny. Väčšina z týchto blogov, ak nie je priamo dotovaná režimom, si musí vždy nájsť cesty, ako prekonať politické a materiálne prekážky. V posledných rokoch bola kubánska blog sféra schopná nájsť určité mosty a priestory, ktoré vychádzajú z monológov, ktoré sa snažili len očierniť druhých. Pre kubánsku vládu, ako aj pre USA tvorí web časť politického boja. Všetko toto sa deje aj v kontexte, v ktorom sa opoziční blogeri nachádzajú v dvojnásobne blokovanom priestore – americkým embargom a kubánskou vládou. Je veľmi náročné dostať sa na solídnejšie pripojenie na internet a častokrát blogeri využívajú svoje mobilné telefóny, aby vydali svetu správu skrz sociálne siete ako je Twitter. Oblasť, ktorá zaznamenala neuveriteľný rast v posledných rokoch je oblasť mobilných telefónov, ktoré sa používajú nielen na telefonické hovory, ale aj kvôli rozosielaniu a prijímaniu správ sms a čoraz viac na posielanie správ na určité Twitter konto. Počet zákazníkov mobilných sietí vystúpil na 621 200 v roku 2009 a zvýšil sa na milión v roku 2010 [Henken 2011: 90- 93].

Keď sa jedná o kubánsku blog sféru, musíme urobiť primárne rozdelenie – na jednej strane sú blogy o Kube, ktoré sú vytvorené zo zahraničia (Kubáncami aj Nekubáncami), a na druhej strane sú blogy, ktoré sú vytvorené v rámci Kuby.⁵ Kubánske blogy vytvorené v zahraničí boli prvé, ktoré existovali, a ktoré sa vytvorili vo veľkom množstve a s veľkou varietou tém a politických pozícií. Ako môžeme predpokladať, veľa z týchto blogov je písaných Kubáncami v exile, ktorí s nižšou alebo vyššou intenzitou kritizujú kubánsky režim. Medzi najznámejšie patrí Penúltimos Días („Predposledné dni“), založený v Barcelone Kubáncom Ernestom Hernándezom Bustom 1.8.2006, ako reakcia na vyhlásenie vážneho zdravotného stavu Fidela Castra. Tento blog je konštantne atakovaný oficiálnymi médiami a provládnymi blogermi. Hernández bol kvalifikovaný ako oficiálny nepriateľ a obvinený z toho, že je financovaný americkou CIA. Pre veľa Kubáncov, či už v rámci ostrova alebo mimo neho, sa blog Penúltimos Días premenil na nenahraditeľný zdroj informácií a argumentačnej kritiky.

⁵ Aj keď je pravdepodobné, že väčšina z nich sú buď uložené pod zahraničnými servermi, alebo slúžia ako „oficiálne“ blogy kubánskej vlády.

Aj keď je nemožné vedieť s úplnou presnosťou počet kubánskych blogov, stránka Blogs sobre Cuba zahŕňa zoznam 1239 blogov.⁶ Najznámejšie a najprominentnejšie kubánske blogy sa dajú rozdeliť do štyroch skupín. Tieto štyri skupiny sú – Voces Cubanas, Havana Times, Bloggers Cuba a La Joven Cuba, aj keď každý projekt má svoj vlastný základ, mieru nezávislosti, kritického videnia, spôsobu pripojenia do siete a politickú pozíciu, všetky sa snažia na seba upozorniť, kvôli snahe založiť informačnú platformu, dialóg a nezávislú debatu, ktorá môže, ale nemusí byť vždy opozíciou k oficiálnemu režimu.

Tie blogy, ktoré sú dnes známe pod názvom Voces Cubanas („Kubánske hlasy“), začali v decembri roku 2004 ako jeden digitálny časopis, ktorý sa volal Consenso desde Cuba („Súhlas z Kuby“). Mal formát tradičného novinárstva (nebol to blog, ani portál blogov) a nachádzal sa na portáli Desdecuba.com. Consenso bol riadený spoločne Reinaldom Escobarom, Yoani Sánchez, Miriam Celayou, Dimasom Castellanosom, Martou Cortizas a Eugeniom Lealom. Od svojho začiatku sa považoval za webový portál na rozvoj občianskeho novinárstva, ktorý odkrýval názory, ktoré sa nevyskytovali v oficiálnych kubánskych médiách, ani v žiadnej inej publikácii, ktorá podliehala režimnej kontrole. Odvtedy sa Yoani Sánchez a jej manžel Reinaldo Escobar, spolu s narastajúcou skupinou nezávislých blogerov, rozhodli ísť ďalej a využívať nové možnosti akými sú blog a Twitter – aby zobudili kubánsky žurnalizmus a kritickú debatu ohľadom Kuby. Od roku 2007 sa Sánchez premenila na protagonistku tohto kolektívu, ktorá poskytovala svoje informatické znalosti ako pionierka blogov a ako animátorka lokálnej blog sféry sériou kolektívnych projektov. Počas roku 2009 sa tak objavila nová platforma Voces Cubanas - kde je možné nájsť spojenie na všetky tieto alternatívne blogy – a stránky Hemos Oído („Počuli sme“) a Translating Cuba („Prekladáme Kubu“), kde sú tieto isté blogy preložené a sú prístupné ako v angličtine, tak aj v iných jazykoch. Môžeme pozorovať kontinuálny nárast, začatý Generación Y („Generácia Y“) od Yoani Sánchez, Desde Aquí („Odtiaľto“) od Reinalda Escobara a Sin Evasión („Bez úniku“) od Miriam Celaya. V týchto dňoch je diverzita blogov väčšia a blogy sa líšia v štýloch, ako aj v rozličných témach. Napríklad, blogy od Escobara a Celayi sú viac žurnalistické, zatiaľ čo blog Yoani Sánchez je viac anekdotický, s krátkymi kronikami každodenného života. Počas procesu rozvoja a dozretia Voces Cubanas môžeme tiež pozorovať určitú evolúciu od osamelého projektu jednotlivca, ku koordinovanému hnutiu občianskej

⁶ Oficiálne stránky Blogs sobre Cuba. [cit. 2014- 03-10]. Dostupné na <<http://blogssobrecuba.blogspot.cz/>>.

solidarity. V rovnakom čase sa prezentovala snaha, každý krát odvážnejšia, premeniť virtuálne prostredie dialógu a diskusie na reálne prostredie, graduálne hnutie od kyberpriestoru k verejnému priestoru, kde sa môže odvíjať pluralita názorov a myšlienok. Ako dôsledok, vláda, ktorá bola zvyknutá na poslušné obyvateľstvo a moc nad všetkými médiami a verejnými priestormi a veľmi znepokojená svojim medzinárodným obrazom, začala vlnu represíí k tým, ktorí boli zapojení do Voces Cubanas, ktorých označila za „žoldnierov v službe impéria“.

Druhou skupinou založenou v roku 2008 je Havana Times („Havanské časy“). Bol to experiment amerického exulanta, ktorý žil viac rokov v Nicaragua - Circlesa Robinsona. Robinson prišiel na Kubu ako prekladateľ; najskôr v službách agentúry Prensa Latina a neskôr, od roku 2004, pre štátnu agentúru Equipo de Servicios de Traducción e Interpretación prekladal a editoval články z rozličných oficiálnych kubánskych médií. Napriek svojmu prvotnému entuziazmu bol Robinson čoraz viac frustrovaný kvalitou článkov, ktoré musel prekladať. Ako reakciu, začal v roku 2005 písať svoj vlastný blog Circles on line, hľadajúci jedno médium, ktoré by odzrkadľovalo mnohé kubánske hlasy, ktoré počúval okolo a nebolo ich počuť v oficiálnej tlači.

Tretia skupina Bloggers Cuba vznikla medzi júnom a septembrom 2008. Najzaujímavejší aspekt tejto skupiny je podľa ich deklarácie, snaha odmietat' nie iba národnú tlač, pretože nereflektuje kubánsku realitu, ale tiež tú zahraničnú. Na tomto portáli je možné nájsť spojenia na všetkých blogerov skupiny, ktorých je spolu okolo 15 členov. Najznámejšia je Elaine Díaz so svojim blogom La Polémica Digital („Digitálna polemika“). Tiež do tejto skupiny prispievajú aktivistky proti rasizmu ako je Sandra Álvarez a Yasmín Portales, obidve Afro-Kubánky a feministky. Aj keď majú Bloggers Cuba veľa spoločných bodov s Havana Times, väčšina členov pracuje v štátnom aparáte a majú vyššiu technickú gramotnosť a lepší prístup na internet, čo môže byť pre nich podnet, aby moderovali svoj kritický jazyk.

La Joven Cuba je projekt, ktorý obraňuje kubánsku revolúciu, socializmus a ktorý častokrát napáda Yoani Sánchez a ostatných disidentských blogerov. Sú to všetko oficiálne blogy, ktoré sa snažia posunúť propagandu aj do tejto sféry. Príklady útokov na Yoani Sánchez na portále La Joven Cuba:

„Pri každom útoku na Yoani Sánchez, že prijíma zahraničné financie s nepriateľským potenciálom, kvôli tomu, že hovorí v zlom o svojej rodnej krajine, sa jej prívrženci

ohradili, ako keby im niekto neviem, čo robil. Aj keď jej muž, to sám priznal.“

„Ako mohla odísť zo Švajčiarska do takejto hrôzostrašnej krajiny, ovládanej diktátorom, ako ona sama hovorí. Asi to, že sa dokázala vrátiť, znamená, že sa tu až tak hrozne nežije.“ [Rouslyn 2011]

La Joven Cuba ako aj Bloggers Cuba sa označujú ako spontánne a slobodné projekty, ktoré vyšli z občianskej iniciatívy. Ale je tu otázka, čo by sa stalo, keby tieto blogy použili svoju slobodu na písanie vecí, ktoré sú režimom zakázané [Henken 2011:94-107]. Kvôli slabému pripojeniu a limitovanému prístupu na internet nikto nemôže byť úplne nezávislý. Každý pokus dostať sa na internet vyžaduje určité vyjednávanie s nejakou mocou alebo inštitúciou. V prípade blogerov ako je Sánchez, Escobar a ostatných zo skupiny Voces Cubanas môžeme povedať, že už stratili všetko v rámci práce v štátnom aparáte, oficiálnej pozície a inštitucionálneho prístupu na internet. Na druhej strane, tiež stratili časť strachu a dvojitej morálky, ktoré sú bežné na Kube v rámci vyjadrenia vlastného názoru. Ak teda nepočítajú so žiadnou inštitúciou, aby sa dostali na internet, žiadna inštitúcia im ho nemôže vziať a ani klásť podmienky [Henken 2011:108].

Obmedzený prístup na internet a represia režimu nezabránila rozširovaniu blog sféry. Mnoho mladých Kubáncov považuje blogy za jedinou možnosť vyjadrenia politického názoru. Rastúci počet politicky zameraných blogov, ako aj ich rastúca známosť v medzinárodných kruhoch, naznačuje silnejúcu pozíciu občianskeho hlasu v kubánskej spoločnosti. Aj napriek režimne podporovaným blogom sa Blog Generación Y stal známym po celom svete a Yoani Sánchez dnes predstavuje jednu z najsilnejších postáv kubánskeho disidentského hnutia. Jej blog sa stal symbolom nespokojnosti kubánskeho obyvateľstva, opisujúc každodennú realitu života na Kube a odsudzujúc stávajúci režim.

2.1.5. Intelektuálne elity a politická opozícia

Občianske hnutie sa rozšírilo z malej intelektuálnej skupiny v Havane na väčšie a stratifikovanejšie hnutie zahŕňajúce aj širšie intelektuálne kruhy, ktoré sa čoraz viac ozývajú proti opatreniam režimu. Politická opozícia tiež akoby neexistovala dlhé roky, ale podľa nedávnych udalostí môžeme predpokladať, že jej hlas bude iba silnieť aj napriek jej „nelegálnosti“.

V januári 2007 Antón Arrufat, známy kubánsky dramatik, napísal verejný list ako reakciu určitých náznakov od Raúla Castra, že privedie opäť k vládnej moci Luisa Pavóna Tamayu, ktorý bol zodpovedný za stalinistický štýl kultúrnych čistiek v sedemdesiatych rokoch. Arrufatov list stimuloval vlnu internetových správ sympatizujúcich s listom od intelektuálov v rámci vládne-kontrolovaného kultúrneho aparátu, z ktorých mnohí volali po umeleckej slobode. Rovnaké vyjadrenia boli vyslovené aj na siedmom Kongrese Národnej únie kubánskych spisovateľov a umelcov v apríli 2008 [Gershman, Gutierrez 2009:43]. Všetky nedávne udalosti nasvedčujú tomu, že intelektuálne elity a kultúrni predstavitelia, či už boli od začiatku proti -režimne naklonení, alebo sú len unavení nefunkčným systémom, sú čoraz viac kritickí voči komunistickému režimu a neboja sa vo väčších počtoch vyjadriť tieto názory aj na verejnosti. Raúlovi Castrovi, ktorý začal mať zviazané ruky ťažkou ekonomickou krízou, ktorú nebol schopný riešiť, začala situácia odporu prerastať cez hlavu. Kritika neprichádzala už len z radov kyber-disidentov, ale tiež zo strany omnoho menej podozrivej časti „kontrarevolučných síl“. Na konci roku 2009 obvinili umelci, intelektuáli a akademici, ktorí sa prehlásili za „obrancov kubánskeho socializmu“, na blogu El observatorio crítico (Kritická pozorovateľňa) vládu, že stupňuje dozor nad občianskymi iniciatívami a kritizovali klímu „tichej represie“ panujúcej na Kube, kde sú všetci, čo uvažujú a jednajú inak, ako predpisuje vláda, označení za „disidentov“, „zapredancov“ a „kontrarevolucionárov“⁷ [Botín 2010, 239].

Čo sa týka politickej opozície na Kube, stáva sa širšou a diverzifikovanejšou a začína čoraz viac vystupovať proti vláde jednej strany. Iné politické strany ako Partido Comunista de Cuba („Komunistická strana Kuby“) sú zakázané, a ak sa nejaké vytvoria, nemajú žiadny prístup k verejnému a politickému priestoru, a sú terčom represie. V posledných rokoch sa začali objavovať nové politické strany ako Partido Arco Progresista („Strana pokrokového oblúku“) vedená Manuelom Cuestom Morúom. Táto strana má za cieľ spojiť všetkých demokratickým socialistov a bojovať proti monopolu jednej strany. Manuel Cuesta Morúa bol viac krát zatknutí a stal sa dôležitou postavou novej kubánskej opozície. Okrem Partido Arco Progresista sa vytvorili iné liberálne naladené strany ako je Partido Liberal Cubano („Kubánska liberálna strana“), vedené Fernandom Palaciom, Partido Popular Republicano („Ľudová republikánska strana“), Partido Revolucionario

⁷ Prehlásenie má názov „List odmietajúci súčasnú politiku obštrukcií a zákazov voči spoločenským a kultúrnym iniciatívam“.

Cubano („Kubánska revolucionárska strana“), Partido Solidaridad Democrática („Strana demokratickej solidarity“), Partido Liberal Ortodoxo („Ortodoxne liberálna strana“), etc. Všetky tieto strany a mnohé iné občianske organizácie na Kube, ako aj v exile, sa spojili pod taktovkou Manuela Cuesta Morúí do programu s názvom Consenso Constitucional („Konštitučný súhlas“), ktorý má za cieľ vytvoriť konštitučný proces, ktorý bude odpovedať na diverzitu záujmov a identít kubánskej spoločnosti, a ktorý bude založený na ich legitímácií v rámci Kuby ako aj mimo nej. Snaží sa tak vytvoriť dialóg, ktorý by pomohol odpovedať na páľčivé otázky kubánskej opozície ako sú: Kde začať konštitučný proces? Aká je úloha exulantov v budúcom demokratickom štáte?, etc.⁸ Pod túto iniciatívu sa už podpísali mnohé skupiny a politické strany, čo naznačuje otvorenosť hnutia k dialógu a kompromisom za účelom dosiahnutia cieľa. Táto iniciatíva tiež odhalila vysoký počet nelegálnych liberálne naladených strán, ako aj ich silnejúcu snahu zjednotiť sa v boji proti režimu. Občianske hnutie v rámci intelektuálnych radov a politickej opozícií rastie a posilňuje sa, a je súdržné pri boji za slobodu a demokraciu. Tým sa blíži k podmienke Ackermana a Karatnyckeho o silnom a súdržnom občianskom hnutí.

2.1.6. Disidentské hnutie v exile

Kubánsky exil hral vždy dôležitú úlohu pri formovaní politiky na ostrove a viaceré fakty nasvedčujú tomu, že môže zohrať rovnako dôležitú úlohu pri možnej demokratickej transformácii a následnej konsolidácii nového režimu. Jeho ekonomická úloha na ostrove je momentálne veľmi významná. Remitencie a rodinné návštevy emigrantov na Kubu prinášajú väčšie zisky ako samotný turizmus. Odhadovaná suma variuje medzi 500 a 800 miliónov dolárov [Pérez 2007: 250]. Od začiatku revolúcie na Kube v roku 1959 hlavne do USA vo viacerých vlnách emigrovala komunita, ktorá si v mestách ako Miami vybojovala svoje miesto v americkej spoločnosti. Viac ako jeden milión Američanov kubánskeho pôvodu tvorí 5% obyvateľstva hispánskeho pôvodu v USA [Grenier 2006:209]. Stala sa z nich veľmi úspešná skupina emigrantov, ktorí sa dokázali presadiť v novej krajine. Sami sa však nevidia ako emigranti, ale exulanti, ktorí sa snažia zmeniť svoju domovskú krajinu, aby sa tam raz mohli vrátiť. Kubánska komunita na južnej Floride si vyslúžila veľkú dávku pozornosti kvôli svojim konzervatívnym názorom na situáciu na Kube, ale hlavne pre schopnosť diktovať smerovanie zahraničnej politiky USA voči Kube. Desiatky rokov tak bojovala proti Fidelovi Castrovi a jeho revolúcií

⁸ Celý program akcie Consenso Constitucional je možné nájsť na oficiálnych stránkach organizácie Puente Democrático <http://www.puentedemocratico.org/english/nota.asp?id_nota=7047>.

propagandou a para militantnými kampaňami, ktoré boli niekedy finančne a inštitucionálne podporované americkou vládou. Počas posledných rokov sa však menil pohľad disidentského hnutia v exile od konzervatívnych názorov na kubánsku vládu k ochote dialógu.

Ako kubánska komunita rástla na politickej moci, stávala sa čoraz dôležitejšou vo vytváraní americkej zahraničnej politiky voči Kube. Niektorí analytici tvrdia, že kubánsky exil môže čiastočne za to, že USA ešte nezrušilo embargo aj napriek medzinárodnej kritike a očividnému neúspechu [Garcia 1998:26]. Proti-castrizmus tak formoval politickú ideológiu kubánskeho exilu v USA, objavoval sa a stále sa objavuje intolerancia voči tým, ktorí majú iný názor ako je oficiálna politická ideológia proti-castrizmu [Grenier 2006:219]. Cieľom a spájajúcim prvkom kubánskeho exilu sa tak stalo zvrhnutie Castrovhovho režimu a nie budovanie demokracie. Aj keď vyzerajú, že majú spoločný demokratický cieľ, každá skupina vníma túto demokraciu inak, a sústredia sa iba na boj proti Castrovi. Toto zbavenie sa Fidela bolo dlhé roky považované za všeliek na kubánske problémy. Stovky skupín, ktoré chceli viesť túto „vojnu proti Castrovi“, vznikli v exile v 60 a 70 rokoch. Niektoré fungovali ako para militantné skupiny zamerané na zničenie Castrovej reputácie v medzinárodnej sfére. Niektoré z týchto skupín pracujú dodnes a považujú akýkoľvek prístup zahŕňajúci politické alebo ekonomické ústupky Castrovi za neprípustný. Tri z najmocnejších exilových organizácií reprezentujúce tieto konzervatívne postoje boli the Cuban American National Foundation, the Junta Patriótica Cubana a Cuba Independiente y Democrática, ktoré sa snažili čoraz viac izolovať Kubu, pokiaľ sa režim nezničí sám.

V deväťdesiatych rokoch však vznikla nová vlna lobby, ktorá na rozdiel od konzervatívnych skupín podporovala snahy o dialóg na Kube, ktorý by mohol viesť k demokratickým reformám. The Cuban Liberal Union, vedené novinárom Carlosom Albertom Montanerom, znovu obnovená Cuban Christian Democratic Party a Social Democratic Coordinating Centre sa spojili v svojich úsiliach o dialóg a vytvorili Cuban Democratic Platform. V roku 1994 požiadal Cuban Democratic Platform americkú vládu, aby zrušila embargo uvalené na Kubu [Garcia 1998:26-29]. V polovici deväťdesiatych rokov boli najvýznamnejšie skupiny, ktoré stelesňovali túto podporu dialógu a novú americkú politiku voči Kube Cambio Cubano a the Cuban Committee for Democracy (CCD). Cambio Cubano, hnutie Eloya Guttieraesa Menoyu, ktorý v 60. rokoch spoluzakladal proti-castrovskú para militantnú skupinu Alpha 66 v Miami – jednu

z najstarších a najaktívnejších para militantných skupín, ktorá pôsobí dodnes. Čo sa týka CCD, bolo založené liberálnymi kubánskymi emigrantmi, väčšinou businessmenmi, akademikmi a inými profesionálmi, a stalo sa protivníkom hegemonie the Cuban American National Foundation(CANF), ktoré bolo najsilnejším hlasom konzervatívnej časti kubánskeho exilu. Život a smrť Jorge Mas Canosu, zakladateľa CANF, je symbolom vzťahu medzi kubánskymi exulantami a Kubou. Počas dvoch dekád bol najsilnejším predstaviteľom exilovej opozície, až do jeho smrti v roku 1997 – jeho Cuban American National Foundation bojovalo proti Fidelovi americkou cestou- lobovaním v americkom kongrese a jeho cieľom bolo upevniť embargo a vytvoriť rádio a televíziu, ktorá by poskytovala necenzurované informácie na ostrov [Pérez 2007: 241]. Kubánsky exil sa tak čoraz viac prikláňa k dialógu, či už s kubánskou vládou, alebo domácim občianskym hnutím, čo naznačuje ďalšie spájanie v rámci kubánskeho disidentského hnutia a jeho narastajúcu súdržnosť. Jeho ekonomický, diplomatický a lobistický význam vo formovaní odporu proti kubánskemu režimu je nepopierateľný a môže tak zohrať dôležitú úlohu vo formovaní nového režimu.

2.2. Porušovanie základných ľudských práv a represia opozície

Kuba je momentálne krajinou, ktorá potláča akékoľvek formy politickej opozície. Či už sú to politické strany, občianske zoskupenia, alebo jednotliví disidenti. Nedávny príbeh Orlanda Zapaty Tamaya, ktorý zomrel vo väzení po dlhodobej hladovke, a rôzne ďalšie incidenty ukazujú tvrdú tvár režimu. V kubánskych väzeniach je za neprijateľných podmienok väznených mnoho politických väzňov. Každý, čo sa akokoľvek zapojí do „proti-režimnej“ aktivity môže byť stíhaný. Zastrasovanie a vyhrážanie je na dennom poriadku. Avšak, aj napriek všetkej represii sa kubánskej vláde nepodarilo umlčať opozičné hnutie.

2.2.1. Politickí väzni

V roku 2010 a 2011 kubánska vláda oslobodila tucty politických väzňov s podmienkou, že akceptujú nútený exil výmenou za svoju slobodu. Odvtedy uľavila v rozsudkoch týkajúcich sa dlhodobého pobytu vo väzení a uvoľnila cestovné obmedzenia, ktoré rozdeľovali rodiny a zabraňovali kritikom režimu opúšťať a vracať sa na Kubu. Kubánska vláda však pokračuje v utláčaní jednotlivcov a skupín, ktoré kritizujú

vládu a volajú po základných ľudských právach. Funkcionári používajú rôzne taktiky na potrestanie disentu a vštepenie strachu do verejnosti, vrátane bitiek, verejných aktov potupy, ukončenia zamestnania a vyhrážkami týkajúcich sa dlhodobého uväznenia. Krátkodobé zadržania sa v posledných rokoch dramaticky rozšírili a zabrahujú ľudsko-právnym aktivistom, nezávislým žurnalistom a iným jednotlivcom stretávať sa a voľne pohybovať. Týmito svojvoľnými zadržaniami sa snaží vláda zastrašovať a trápiť jednotlivcov, ktorí sa snažia obraňovať svoje základné práva.

Politických väzňov neubúda a Amnesty International upozorňuje na stále nové svojvoľné zatknutia – či už to bolo pred a počas návštevy Benedikta XVI. na Kube, alebo počas stretnutia CELACU, kedy malo prebiehať druhé Demokratické Fórum v Havane, ktoré malo pojednávať nekompatibilitu Špeciálnej deklarácie o obrane demokracie a ústavného poriadku v Spoločenstve latinskoamerických a karibských štátov (CELAC) s jedno-straníckym režimom na Kube, ktoré sa kvôli represiam a zatknutiam nemohlo uskutočniť.⁹ Jedna z nezávislých ľudsko-právných skupín – The Cuban Commission for Human Rights and National Reconciliation, ktorá je vládou označovaná za nelegálnu, prijala viac ako 3 600 správ svojvoľných zatknutí od Januára do Septembra 2013, v porovnaní s počtom 2 100 v roku 2010. Väzby sú často používané na zabránenie jednotlivcom v účasti na akciách, ktoré sú považované za kritiku vlády, akými sú pokojné protesty alebo politicky motivované stretnutia. Veľa zadržaných je bitých a vyhrážajú sa im, aj keď sa nesnažia vzdorovať. Bezpečnostné zložky nikdy neukážu nariadenia, ktoré by mohli ospravedlniť zadržanie, a vyhrážajú sa zadržíavaným kriminálnymi rozsudkami, ak neprestanú so svojou kontrarevolučnou činnosťou [Human Rights Watch 2013].

Orlanda Zapata Tamayo, politický väzeň, ktorý bol uväznený počas Kubánskej čiernej jari a držal hladovku kvôli zlým väzenským podmienkam a kvôli porušovaniu ľudských práv na Kube, zomrel v roku 2010 po 85-dňovej hladovke. Jeho smrť vyvolala vlnu rozhorčenia, či už v disidentskom hnutí, alebo širšej kubánskej a medzinárodnej verejnosti. Reina Luisa Tamayo, matka Orlanda Zapaty Tamaya, obvinila kubánsku vládu z premyslenej vraždy. Opísala hrozné podmienky, v ktorých musel jej syn žiť, a volala svetovú verejnosť, aby tlačila na prepustenie politických väzňov [Sanchez 2011:194]. Tlak verejnosti kvôli smrti Tamaya a nasledujúca hladovka Guillerma Fariñasa dosiahla svojho cieľa. Avšak väčšina z prepustených politických väzňov bola nútená vybrať si

⁹ Viac o odsúdení a represii via Amnesty International: <<http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/cuba-steps-repression-eve-celac-summit-2014-01-27>>.

medzi väzením alebo núteným exilom. Väčšina akceptovala premiestnenie do Španielska, výmenou za slobodu.

2.2.2. Porušovanie slobody vyjadrovania, zhromažďovania a slobodného cestovania

Vláda kontroluje všetky médiá na Kube a prísne zabraňuje príchodu informácií, či už v rámci Kuby, alebo zo zahraničia. Iba malá skupina Kubáncov číta nezávislé webstránky a blogy, kvôli vysokým cenám a limitovanému prístupu na internet. Malý počet nezávislých novinárov a blogerov dokázalo písať články na webstránky, blogy, alebo publikovať tweety. Tí, čo dokážu publikovať informácie považované za kritické voči režimu, sú objektami špinavých kampaní, napadnutí, svojvoľných zatknutí, ako sú aj umelci a akademici dožadujúci sa väčšej slobody.

Vláda zabraňuje pohybu obyvateľov vnútri Kuby zákonom z roku 1997, známym ako dekrét 217. Tento zákon bol vytvorený tak, aby limitoval migráciu do Havany; dekrét požaduje vládne dovolenie predtým, ako prídu do hlavného mesta. Tento dekrét je často používaný, aby zabránil disidentom cestovať na stretnutia v hlavnom meste. Reformy v cestovných obmedzeniach, ktoré prišli do platnosti v januári 2013 eliminujú potrebu exitových víz pri odchode z krajiny, ktoré boli predtým používané na odmietnutie cestovania ľudí, kritických k režimu a ich príbuzných. Avšak, reforma stanovuje právo vlády na obmedzenie práva cestovať v prípadoch obrany a národnej bezpečnosti alebo iných dôvodov verejného záujmu, ktoré môže dovoliť kubánskym autoritám zabrániť disidentom opustiť krajinu. Vláda taktiež stále zakazuje Kubáncom žijúcim v zahraničí právo navštíviť Kubu. Čo sa týka porušovania slobody zhromažďovania sa, kubánske opozičné hnutie si vyvinulo prostriedky, ako sa tajne stretávať, v súkromí domov. Stretávanie sa na verejných priestranstvách je však silno perzekvované. 25. augusta 2013 bolo viac ako 30 žien z organizácie Damas de Blanco zadržaných potom, ako sa zúčastnili nedeľnej omše v Santiagu; boli zbité, násilne vzaté do autobusu a nechané jednotlivito v izolovaných častiach na perifériách mesta. V ten istý deň bolo osem ďalších členov skupiny v Havane a sedem v Holguíne svojvoľne zadržaných počas toho, ako kráčali pokojne na omšu [Human Rights Watch 2013].

Kubánsky režim tak potláča základné ľudské slobody, ku ktorým patrí sloboda vyjadrovania sa (prostredníctvom cenzúry médií a perzekúcie v prípade vyjadrenia odlišného názoru), sloboda zhromažďovania (cez zákaz zúčastňovania sa na určitých

protivládnych akciách), a právo na slobodné cestovanie.

2.3. Výzvy do budúcnosti

Disent na Kube je dostatočne rozšírený na to, aby prenikal do štátnych masových organizácií, univerzít, ako aj do štátnej byrokracie. Mnohé z nedávnych incidentov naznačujú sklon umelcov, spisovateľov a študentov vyjadrovať sa verejne za reformu a proti cenzúre. Zatiaľ čo v roku 1994 bolo hnutie slabé a nemalo žiadne značné úspechy, v roku 2006 Varela projekt nazbieral cez 24 000 podpisov, Asamblea para la Promoción de la Sociedad Civil („Zhromaždenie na podporu občianskej spoločnosti“ - APSC) priviedla k sebe viac ako 300 nezávislých organizácií a národnú sieť tisícok aktivistov. Evidencia naznačuje, že počet demokratických aktivistov je v rámci ostrova niekoľko tisíc [Utset 2008:2]. Občianske hnutie ale stále naráža vo svojom boji za demokraciu na mnohé prekážky. Musí sa popasovať so svojou roztrieštenosťou a dokázať sa efektívne spojiť pri dôležitých udalostiach. Za účelom zahrnutia širšej časti obyvateľstva musí prekonávať apatiu mladej generácie a zapojiť do svojich radov čoraz viac členov marginalizovaných skupín, ako sú Afro-Kubánci, aby sa z neho stalo celokubánske hnutie. Ďalším stále prítomným problémom disidentského hnutia je obrovská emigrácia z ostrova, ako aj strach kubánskej spoločnosti z príchodu všetkých exulantov po možnom prevrate a ich ekonomická nadradenosť. Nejednotnosť v kubánskom disidentskom hnutí je značná aj v otázke zapojenia exilu do tranzičného procesu a jeho úloha v novo-nastolenom režime. Občianske hnutie musí byť schopné prekonať väčšinu z týchto prekážok, ak chce prerásť do masového hnutia, zahŕňajúceho všetky vrstvy spoločnosti.

2.3.1. Roztrieštenosť opozičného hnutia

V posledných rokoch badať skromný, ale zjavný nárast občianskej neposlušnosti. Avšak, ľudsko-právne skupiny a opozičné organizácie zostávajú izolované, slabé, a sú objektom neustáleho zastrašovania. Stretávajú sa s mnohými prekážkami v tvorení vlastného programu a v komunikácii s verejnosťou. Ako povedal občiansky aktivista Dagoberto Valdés: „*Na Kube existujú politickí oponenti, disidenti, rôzne občianske skupiny, ale existuje aj veľká občianska a politická negramotnosť, ktorá nedovoľuje sociálnym a politickým účastníkom definovať samých seba a sústrediť sa na svoje úlohy.*“ [Mujal – Leon 2009: 9]. Túto neschopnosť v tvorení strategických plánov a roztrieštenosť umocňujú slabé komunikačné prostriedky, ktoré spôsobujú ťažkosti

v strategickom plánovaní väčších stretnutí Potlačovanie práva slobodného zhromažďovania kubánskou vládou však zabraňuje aj naplánovaným snahám väčších akcií, zahŕňajúcich širokú škálu opozičných hnutí v rámci celej Kuby. Niektorí opoziční aktivisti však nepovažujú túto roztrieštenosť za relevantnú s tvrdením, že cieľ každej opozičnej skupiny je rovnaký a neexistuje problém zjednotiť sa pod týmto cieľom.,,Na rozdiel od kubánskej vlády, ktorá násilne vnucuje monolitickú vertikálnu štruktúru a reflektuje iba jeden uhol pohľadu, jedna z úžasných vecí na disidentskom hnutí na Kube je to, že reflektuje širokú škálu uhlov pohľadu. Táto diverzita nám však nebráni v zdieľaní rovnakého cieľa, ktorým je demokratická tranzícia na Kube.“ [Sánchez 2013]

Roztrieštenosť kubánskeho disidentského hnutia je zjavná z objektívneho hľadiska. Otázkou je, či sa dokáže napriek tejto roztrieštenosti spojiť v svojej snahe o zvrhnutie diktátorského režimu. Nedávne udalosti a akcie, akými sú Consenso Constitucional Manuela Cuesta Moruú, alebo snahy exilového hnutia o dialóg naznačujú snahu a ochotu spojiť sa, aj napriek rozdielom. Značný je však rozpor na poli zrušenia embarga, alebo na poli zapojenia exilu do demokratizačného procesu. Túto nejednotnosť posilňuje aj slabá a cenzurovaná komunikácia. Či sa občianskemu hnutiu podarí spojiť v dôležitých časoch, ukáže len čas.

2.3.2. Apatia mladej generácie

Občianske hnutie sa musí okrem svojej roztrieštenosti popasovať s apatiou mladej generácie, ktorá tvorí veľkú časť nezamestnaných a jej marginalizované skupiny sú ťahané k drogám a kriminalite. Odcudzenie mladej generácie sa tiež odzrkadľuje v rokovej a rap hudbe plnej hnevu, ako aj skrz rôzne blogy. Víťazstvo nad touto situáciou je obrovskou výzvou, keďže občianske hnutie potrebuje skôr nádej ako apatiu, nevôľu a ústup. Ekonomická kríza, ktorú priviedol rozpad ZSSR, a reformy špeciálnej periódy priniesli implikácie hlavne medzi mladou populáciou v oblasti sociálnej integrácie v troch hlavných prvkoch: nezamestnanosti, vzdelaní a socio-politickej participácii [Dominguez 2008: 293]. Nezamestnanosť v radách mladej generácie je veľmi značná, a príchod „kapitalistických“ reforiem špeciálnej periódy priniesol aj určité sociálne nerovnosti, ktorým musí generácia 90. rokov čeliť. Väčšina mladých sa tak uzatvára do apatie, v najhorších prípadoch prepadne drogám alebo prostitúcií. Napriek všetkej tejto apatii je tu aj skupina mládeže, hlavne študentov, ktorí sa snažia aktívne zapojiť do politického boja za slobodu.

Napriek všadeprítomnému nezáujmu a apatii hlavne marginalizovanej časti mladej generácie, ktorá by chcela radšej emigrovať ako zostať žiť v systéme, ktorý im nevie zabezpečiť základné životné podmienky, niektoré udalosti naznačujú vzrastajúcu nádej najmä medzi študentami. Napríklad medzi tými, ktorí v roku 2007 na Univerzite de Santiago protestovali v stovkách kvôli zlým životným podmienkam a neschopnosti vyriešiť prípad znásilnenej ženskej aktivistky. Univerzitu po týchto protestoch zavreli na dva týždne a desať vedúcich aktivistov bolo vyhodených, čo iba rozprúdilo iba rozprúdilo aktivizmus v radách študentov. Viacero z nich bolo kvôli týmto aktivitám zadržaných, ale všetky zadržania priniesli ešte väčší odpor [Gershman, Gutierrez 2009:46]. Zapojenie mladej generácie do občianskeho hnutia je kľúčové, pre jeho ďalšie fungovanie a smerovanie; mladí a hlavne študenti zohrávali dôležitú úlohu pri proti-režimných protestoch v iných krajinách. Majú potenciál byť nositeľom zmeny, v ktorej budú žiť oni a ich potomkovia. Preto by sa malo občianske hnutie viac zamerať na zapojenie mladej generácie, ponúknuť im lepšiu alternatívu života na Kube a vedieť ich nadchnúť pre demokratické hodnoty.

2.3.3. Zapojenie marginalizovaných skupín

Mladá generácia nie je jedinou skupinou, na ktorú by sa malo hnutie sústrediť. Dôkazy ukázali, že rasové vzťahy sa počas špeciálnej periódy zhoršili. Slabnúca kontrola štátu nad ekonomikou a deficit vládnej akcie posilňovať zákony zakazujúce rasovú diskrimináciu na pracoviskách, otvorili nový priestor, a expandovali ten starý na rasistické myšlienky, ktoré môžu vyústiť v diskriminačné praktiky. Prípad rasistickej diskriminácie v turizme môže slúžiť ako prvý prípad. Afro-Kubánci však nie sú časťou obyvateľstva, ktorá vo veľkom podporuje Castrovcov v ich vládnom režime, ako mnohí tvrdia. Problém s rasizmom bol prítomný v kubánskej spoločnosti od začiatku a každý režim si myslel, že ich táto časť populácie podrží, lebo oni pre ňu urobili maximum. Táto percepčia má však ďaleko od pravdy [De La Fuente 2008: 324-325]. Afro-Kubánci sú jednou z marginalizovaných skupín v kubánskej spoločnosti, ktorá sa čoraz viac zapája do občianskych aktivít občianskeho hnutia a je pre jeho ďalšie smerovanie veľmi dôležitá. Spolu Afro-Kubánci a miešanci predstavujú aspoň polovicu kubánskej populácie. Sú poznačení chudobou, nedostávajú toľko remitencií ako iní obyvatelia Kuby a celkovo vládne na ostrove veľká rasová nerovnosť. Afro-Kubánca nie je možné vidieť skoro v žiadnych médiách, pozíciách s mocou a v rámci turistického priemyslu. Táto skupina

obyvateľstva sa začína čoraz viac objavovať v disidentskom hnutí, a tým zahŕňať túto značnú časť obyvateľstva do boja za demokraciu [Gershman, Gutierrez 2009:5-12]. Afro-kubánsky disidenti ako je Antúnez, Fariñas, Morúa sú špeciálne nebezpeční pre režim, pretože zjednocujú Kubáncov rôznych rás a bojujú proti skrytému režimovému rasizmu. Používanie princípov demokracie a ľudských práv k zjednoteniu a mobilizovaniu rozsiahlej odcudzenej majority, ktorá žije pod represívnym režimom je kľúčom k nenásilnej zmene [Gershman, Gutierrez 2009:47].

Dnešné hnutie občianskeho vzdoru proti diktátorstvu je poháňané neuhastiteľnou túžbou znovu obnoviť kubánsku národnú identitu. To znamená znovu prebudiť hodnoty kubánskeho boja za nezávislosť ako jednotného národa, ktorý zahŕňa všetky rasy, a ktoré pretrvávalo až dokým neprišiel Castro, aby vytvorili slobodný a demokratický poriadok. Toto hnutie nebolo dostatočne silné a vyzreté v roku 1989, kedy padli ostatné komunistické režimy, a stále čelí neskutočne odhodlanému nepriateľovi. Ale jeho čas príde [Gershman, Gutierrez 2009:17].

2.3.4. Exil

Ak sa teda úspešne darí pomaly zapájať marginalizované skupiny, akými sú Afro-Kubánci a mladá generácia, ďalším prvkom, ktorý môže zahrať dôležitú úlohu v demokratickom procese, je exil. Rok 1980 bol rokom Mariel exodusu, kedy viac ako 250 000 ľudí opustilo ostrov a ďalšia vlna prišla počas nepokojov v Regle a Cojimore v roku 1993 a v Havane v roku 1994. The US Interests Section v Havane má list 750 000 Kubáncov, ktorí si želajú emigrovať. A je tu ešte všadeprítomný nelegálny prechod migrantov prechádzajúcich ostatnými karibskými krajinami. Kubánsky exil má všetky atribúty a prostriedky potrebné k tomu, aby zohral dôležitú úlohu pri tranzičnom scenári. Predstavuje približne 15% Kubánskeho národa (proporcia, ktorá je značná v porovnaní s inými exilovými komunitami) a má rozsiahle prostriedky – medzi inými možnosť ovplyvniť politiku USA. Avšak, táto diaspora, ktorá je magnetom a záchranným lanom pre mnohých domácich Kubáncov, predstavuje aj strach medzi občanmi, ktorí zostali na ostrove [Mujal – Leon 2009: 30]. Tomuto problému strachu musí vedieť čeliť disidentské hnutie, ak bude chcieť ešte signifikantnejšie využiť posily z exilu. Strach ľudí zo sociálnych nerovností a závisť voči ľuďom, ktorí si zvolili exil, môže zahrať úlohu pri ich snahe presadiť sa do novej kubánskej politiky. Rovnako musí aj dokázať vyriešiť odchod do exilu ľudí zo svojich radov, ktorí si v mnohých prípadoch radšej zvolili exil, ako

bojovanie za lepšiu Kubu v rámci ostrova. Disidentom bolo v mnohých prípadoch ponúknuté prepustenie s podmienkou, že opustia krajinu. Aj keď sa niektorí pri tejto ponuke rozhodli odísť, v poslednej dobe sa rozširuje čoraz viac odmietanie tejto možnosti [Mujal – Leon 2009: 29], čo naznačuje silnejúce postavenie a odhodlanie občianskeho hnutia do viesť svoj boj do úspešného konca a rastúce odhodlanie hájiť demokratické hodnoty, ktoré je v nedávnych demokratizačných štúdiách považované za relevantnejšie ako ekonomická základňa.

Exil hral od začiatku dôležitú úlohu v disidentskom hnutí snažiacom sa zvrhnúť autoritatívny Castrov režim. Existujú viaceré dôvody prečo môže exil zohrať dôležitú úlohu v procese tranzície aj v budúcnosti:

- Existuje dlhá tradícia zapojenia emigrantov do kubánskej politiky, zahŕňajúc rolu v zmene režimu a vytváraní politického osudu ostrova;
- Emigranti, ktorí emigrovali po roku 1959, si udržali hlboký a trvalý záujem o všetky záležitosti týkajúce sa Kuby a jej budúcnosti;
- Tento záujem bol najevidentnejší v úsilí izolovať kubánsku vládu – cez redukovanie kontaktu kubánskej vlády s americkou vládou a tým pádom redukovaní kontaktu medzi Kubou a jej diaspórou;
- Od 90. rokov exilová komunita redukovala svoju vzdialenosť skrz remitencie a rodinné návštevy – tieto kontakty reprezentujú dôležitú ekonomickú a sociálnu súčasť kubánskej spoločnosti;
- Ekonomický prínos diaspóry bude ešte viac zväčšovať svoju ekonomickú dôležitosť.

Otázkou teda zostáva, ako sa podarí občianskemu hnutiu na Kube využiť prostriedky exilu v dosiahnutí svojich cieľov, ako sa popasuje zo strachom v spoločnosti, zo sociálnych nerovností plynúcich z príchodu exulantov, a ako dokáže zastaviť svojich prívržencov vo výbere ľahšej varianty emigrácie z ostrova. V poslednej dobe však narastá skupina disidentov, ktorí radšej zostanú na ostrove bojovať proti Castrovmu režimu, čo naznačuje kroky k prekonaniu tejto výzvy.

2.3.5. Vládna represia

Napriek všetkým snahám občianskeho hnutia je vládna represia stále prítomná v kubánskej spoločnosti. Krátke svojvoľné zatknutia, ktoré používa na zastrašovanie opozície, záhadná smrť Oswalda Payá Sardiñasa, útoky na Damas de Blanco, smrť Oswalda Zapaty po hladovke vo väzení, stovky zadržovaných, neurčitý počet politických väzňov, strata akejkolvek možnosti práce pri zapojení do občianskeho hnutia za demokratickú zmenu. Tieto a mnohé aspekty kubánskeho režimu stále zohrávajú rolu v jeho oslabovaní a odstrašujú širšiu verejnosť od zapojenia sa do akejkolvek aktivistickej skupiny.

Aj napriek všetkej represii však bolo kubánske demokratické hnutie schopné vybojovať si solídne miesto, ktoré vláda jednoducho nie je schopná eliminovať. Holý fakt, že bolo schopné prežiť tri dekády tvrdej represie, môže byť považovaný za fenomenálny úspech. Opozícia ukázala silnú kapacitu regenerovať sa po rôznych neúspechoch, rásť na veľkosti a geografickej prítomnosti, zväčšovať intenzitu každý rok a niekedy aj prekvapovať vládu úspechmi niektorých iniciatív. Toto bol prípad Varela Projektu, protestujúcich Damas de Blanco a APSC kongresu v r. 2005. V kubánskom prostredí sú toto evidentné indikácie úspechu [Utset 2008:13]. Represia však stále odrádza širšie masy do aktívneho zapojenia do občianskeho hnutia. Mnohým politickým väzňom bol ponúknutý exil a väčšina z nich sa ho rozhodla prijať. Takto si režim zabezpečil povest' toho, kto prepustil opozičného aktivistu, ale udržal si ho ďaleko od zóny ohrozenia. Zastráňovanie, ktoré prežívajú na dennom programe disidenti ako Yoani Sánchez nie je ľahko prekonateľné, a väčšinou sa to podarí len niektorým jednotlivcom. Keďže sa ale občianske hnutie rozširuje a expanduje a vládnucci režim slabne skrz ekonomickú situáciu a starnúce elity, je tu priestor, v ktorom môže represia stratiť svoj zmysel kvôli obrovským počtom aktivistov, ktorí by prevyšovali vládne jednotky. Naozajstná výzva príde vtedy, keď Castrovcia a ostatní členovia revolučnej generácie odídu zo scény. Len keď odíde Raúl zo scény sa dozvieme, či jeho snahy viedli k stabilizácii autokracie, lebo ak sa mu to nepodarí, nestabilita a priestor na zmenu je viac než samozrejmy [Mujal-Leon 2011: 165].

3. PODPOROVANIE DEMOKRACIE NA KUBE

Ako bolo dokázané, medzinárodná pomoc hrá dôležitú úlohu v procese demokratizácie. Z medzinárodného spoločenstva a niektorých organizácií sa v posledných desaťročiach stal globálny agent v procese podporovania demokracie. Mnohí autori považujú podporovanie demokracie externými silami za kľúčové pri budovaní nového režimu. Huntington tvrdí, že demokratizácia v jednotlivej krajine môže byť značne ovplyvnená, prípadne aj rozhodujúco, činnosťou vlád a inštitúcií, ktoré sú externé k tejto krajine [Huntington 1991: 85]. Podporovanie demokracie používa rôzne nástroje. Medzi tieto nástroje patria ekonomické sankcie, diplomatické tlaky, podpora ľudských práv a budovania občianskej spoločnosti. Ackerman a Karatnycky vidia ako kľúčovú ochotu medzinárodnej demokratickej komunity zaviesť konkrétne zamerané sankcie voči ekonomickým záujmom vládnucich elít. Takéto typy sankcií môžu obmedziť a odradiť autoritárske štáty v používaní násilia. Tieto sankcie však musia byť dobre namierené a úspešné. Ekonomické sankcie namierené voči Kube, stelesnené pretrvávajúcim americkým embargom sa nezdajú veľmi úspešné ani dobre namierené. Ich úspešnosť kritizujú mnohí akademici, ako aj samotné disidentské hnutie a ich namierenosť na každého jedného Kubánca odcudzujú aj medzinárodné organizácie ako je OSN.

Čo sa týka podpory občianskej spoločnosti, Ackerman a Karatnycky navrhujú vytvorenie diplomatických tlakov, s cieľom vytvorenia politického priestoru, kde by bola občianska činnosť tolerovaná. Ďalej by mali organizácie poskytnúť podporu aktívnym študentským organizáciám, protikorupčným skupinám, nezávislým médiám, trénovaniu štruktúr politických strán, obchodným úniám, pracovným organizáciám, ženským organizáciám a think-tankom. Opozičným silám môže byť poskytnutá pomoc efektívnejšie skrz asistenciu pri strategickom myslení presadenia zmeny nenásilnými cestami. Na poli podporovania demokracie na Kube pracujú mnohé zahraničné mimovládne organizácie. Ako ilustračný príbeh podporovania občianskeho hnutia a vytváraní diplomatických tlakov môžeme použiť dve české mimovládne organizácie – Člověk v tísni a Forum 2000. Obidve tieto organizácie pracujú na posilňovaní občianskeho hnutia na Kube pomocou vzdelávania nezávislých médií, strategického myslenia a podporovania ľudských práv. Každá z týchto organizácií pracuje na iných projektoch, ale spolu sa stretávajú pri akciách diplomatického tlaku a podpory ľudských

práv a dopĺňajú sa na poli nástrojov podporovanie demokracie a posilňovania občianskeho hnutia v podmienkach načrtnutých v štúdiách Ackermana a Karatnyckeho.

3.1. USA a embargo

Embargo USA voči Kube začalo, keď prezident Eisenhower prerušil väzby s Kubou na začiatku roku 1961 na základe Trading with the Enemy Act (TWEA)¹⁰, ktorý dovoľoval prezidentovi zaviesť ekonomické sankcie na nepriateľskú krajinu počas vojny alebo počas akejkoľvek inej periódy národnej krízy deklarovanej prezidentom. Neskôr v ten istý rok Kongres odobril Foreign Assistance Act¹¹, ktorý zakazoval akúkoľvek pomoc komunistickým krajinám. Pod autoritou prezidenta Kennedyho bola v roku 1962 vyhlásená proklamácia, ktorá zakazovala import akéhokoľvek tovaru kubánskeho pôvodu do USA, alebo akéhokoľvek tovaru importovaného z Kuby alebo cez Kubu [Gordon 2012: 64]. V deväťdesiatych rokoch prijal Kongres ďalšie zákony týkajúce sa embarga, medzi inými Cuba Democracy Act¹², ktoré ešte viac posilnili embargo. V roku 2000 Kongres prijal Trade Sanctions Reform a Export Enhancement Act¹³, ktoré poskytujú limitované výnimky z embarga, primárne dovoľujúce americkým firmám predávať poľnohospodárske a medicínske produkty na Kubu. Avšak existujú ešte mnohé iné prostriedky, ktoré mali na embargo zhoršovacie efekt, ako sú obmedzenia predávať technológie štátom, ktoré USA považuje za štátnych sponzorov terorizmu a odmietanie víz pre Kubáncov, ktorí chcú navštíviť USA kvôli osobným a pracovným dôvodom. Embargo nielen pozbavuje Kubu práva na prístup k trhu USA a jeho tovaru, ale kladie prekážky aj v obchode medzi Kubou a inými štátmi, zakazuje dolárové transakcie aj s bankami a obchodnými partnermi z iných krajín, zakazuje väčšinu cestovania amerických občanov do USA, zasahuje do kubánskeho prístupu na internet, odmieta vstup Kuby do globálnych finančných inštitúcií a zakazuje mnohým Kubáncom navštíviť ich rodiny v USA.

Postoje odborníkov na americké embargo voči Kube sú rôzne. Zatiaľ čo ho niektorí podporujú s veľkým nasadením, pre iných je prostriedkom, ktorý očividne zlyhal

¹⁰ Celé znenie Trading with the Enemy Act je možné nájsť na oficiálnych stránkach US Government: <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2011-title50/html/USCODE-2011-title50-app-tradingwi.htm>>.

¹¹ Celé znenie Foreign Assistance Act je možné nájsť na oficiálnych stránkach US Government: <<http://www.house.gov/legcoun/Comps/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>>.

¹² Celé znenie je možné nájsť na stránkach USG: <<http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf>>.

¹³ Celé znenie viz. : <<http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/tsra.aspx>>.

v plnení svojho cieľa, a tak stratil všetok význam aj zmysel. Politická administratíva USA embargo obhajuje ako najlepší prostriedok pomoci k demokratickému prechodu a jeho zrušenie považuje za nemysliteľnú podporu castrizmu na Kube.

„Sloboda pre kubánskych ľudí je dlhodobým cieľom politiky USA, podporovaná administratívami a Kongresmi oboch strán. Táto politika USA sa stala dôležitejšou každý deň, keď sa začal zhoršovať zdravotný stav Fidela Castra, ktorý stelesňuje totalitný režim na Kube. Politika USA trvala na tom, že nebude robiť žiadne ústupky kubánskej vláde, pokiaľ nebudú oslobodení všetci politickí väzni, kým nebudú všetky politické strany a slobodné médiá legalizované, a kým nebudú vyhlásené slobodné voľby pod medzinárodným dozorom. Akékoľvek povoľovanie sankcií, bez vyžadovania uvoľnenia útlaku, ktorým režim tlačí na ľudí, by slúžilo iba k posilňovaniu diktátorstva a demoralizovaniu kubánskeho ľudu.“ [Bingaman 2013: 9].

Napriek demokratickému cieľu, ktorý má mať americké embargo, ho veľa odborných výskumníkov kritizuje ako anachronistický pozostatok Studenej vojny. V mnohých smeroch embargo predstavuje karikatúru rôznych amerických, zle použitých ekonomických sankcií: ak je cieľom ukončiť Castrov režim, táto politika nielen že zlyhala, ale zlyhávala celého pol storočia. Ak je zámerom podporiť Kubáncov v ich úsilí o zmenu systému, sankcie zlyhali, pretože mnohí z najznámejších disidentov na Kube embargo odcudzujú. Názory na embargo sa teda neodlišujú len v kruhoch odborníkov, ale aj v rámci disidentského hnutia. Zatiaľ čo niektorí disidenti ako je Guillermo Fariñas¹⁴ podporujú embargo ako cieľ zvrhnutia totalitného systému, hlavný hlas blog sféry Yoani Sánchez bojuje za zrušenie embarga, kvôli jeho zneužívaniu režimom ako výhovorku pre všetko, čo je na Kube zlé. *„Pochádzam z generácie Kubáncov, ktorí vyrastali v oficiálnom diskurze, ktorý profesionálne používal embargo ako univerzálnu výhovorku – od nedostatku jedla na našich tanieroch do nedostatku slobody na našich uliciach. Videla som od svojho detstva ako oficiálne médiá opisujú embargo ako veľkého zlého vlka z detských rozprávok. Chcela by som vidieť, ako by oficiálny propagačný aparát fungoval bez tohto nebezpečného vlka. Pochybujem, že by fungoval.“* [Sánchez 2013]. Niektoré aspekty embarga, ktoré znevýhodňujú kubánsky ľud dlhodobo kritizuje aj Katolícka Cirkev na Kube, ako ich aj kritizoval Oswaldo Payá [Padgett 2008: 108].

¹⁴ Známy svojimi hladovkami za účelom prepustenia politických väzňov – ocenený Sacharovou cenou v roku 2010.

Embargo postihuje každého človeka na Kube rovnako, či už je prívrženec režimu, alebo jeho odporca a postihuje všetko od rodinného cestovania až po publikáciu vedeckých článkov a cenu základných potravín. V niektorých aspektoch sú opatrenia USA voči kubánskej obchodu, cestovaniu, ekonomike omnoho väčšie ako sankcie voči iným štátom, zasahujúce do každého rozvoja, aspektov obchodu, cestovania, ekonomických humanitárnych príspevkov. Celkovo Kuba odhaduje škody napáchané embargom na viac ako 100 miliárd dolárov. Toto je dané hlavne tým, že USA by boli kubánskym najbližším a najväčším obchodným partnerom, a nedostatok prístupu na americké trhy znamená pre Kubu nutnosť kupovať tovar zo zahraničia, ku ktorému je potrebné pripočítať hodnotu za transport [Gordon 2012: 63-65].

Dokonca aj kultúrna výmena bola ovplyvnená embargom. Pod Bushovou administratívou boli odmietané víza pre kubánskych umelcov, vedcov a akademikov. Existovali taktiež extenzívne obmedzenia cestovania za rodinou. Pod Obamovou administratívou sa niektoré obmedzenia povolili, podporil viac cestovaní za rodinou a víza pre umelcov, ale väčšina obmedzení zostala na mieste. V niektorých významoch, kvôli moci USA unilaterálne embargo funguje ako globálne. Nedostatok prístupu do veľkých globálnych finančných inštitúcií znamená pre Kubu zväčšovanie ekonomickej krízy. Koordinátor OSN pre aktivity pomoci na Kube poznamenal, že zatiaľ čo je ťažké kvantifikovať efekt vylúčenia, Kuba je jednou z mála krajín, ktorá čelí hlbokšej reštrukturalizácii svojej ekonomiky bez pomoci zahraničných finančných inštitúcií [Gordon 2012: 66 -70].

Ako najväčšie nebezpečenstvo zrušenia embarga vidia odborníci v posilňovaní vládnucej nomenklatúry. Najviac prehliadaný a najnebezpečnejší faktor v obchodovaní s Kubou je to, že najväčšia časť kubánskej ekonomiky je vlastnená Castrovou vládou a všetky zahraničné obchody sú sprostredkované skrz agentúry, ktoré vlastní štát. Napríklad, všetky zahraničné firmy musia platiť kubánskej vláde platy v pevnej mene ako sú doláre a eurá, zatiaľ čo kubánska vláda platí zamestnancov v lokálnej mene kubánskymi pesos vo veľmi malom percente. Ak firma zaplatí zamestnancovi 500 dolárov, zamestnanecká agentúra vyplatí zamestnancovi 500 pesos, čo je v prepočte 21 dolárov za mesiac. Toto je dôvod, prečo dekády obchodu medzi Kubou a tržnými ekonomikami v Európe, Kanade a Latinskej Amerike iba podporovali obohacovanie kubánskej vlády. Keby USA zrušilo embargo, pridalo by sa k týmto ekonomikám, ktoré pomáhajú Castrovcovi vykorisťovať kubánsky ľud [Benitez 2014: 62].

Embargo, ktoré bolo vytvorené s cieľom zvrhnúť Castrov režim, nie je prijaté ani širokou akademickou verejnosťou, ani kubánskym ľuďom a jeho opozičným hnutím. Neúnosne zhoršuje ekonomickú situáciu na Kube a stalo sa všeobecnou výhovorkou vládnej elity. Zrušenie embarga so sebou samozrejme prináša určité nástrahy v podobe podporovanie vládnucej nomenklatúry, ale nesie v sebe aj možnosť zmeny. Je potrebné si priznať aj jeho neúspech, kedy komunizmus na Kube pretrváva aj napriek rokom silného obmedzujúceho embarga a je potrebné nájsť iné riešenia, ktoré by urýchlili proces demokratizácie na tomto ostrove komunizmu. Je teda otázne, či sú tieto sankcie účinné a dobre namierené, ako navrhujú vo svojej štúdií Ackerman a Karatnycky. [Ackerman, Karatnycky 2005: 55- 57]. Na zrušenie embarga sa priklonili už aj medzinárodné organizácie ako OSN. EU zrušila sankcie uvalené na Kubu v roku 2008 a momentálne je v procese dohadovania bilaterálnej dohody s Kubou.¹⁵ V septembri 2012 USA obnovili the Trading with the Enemy Act, ktorý zavádza finančné a ekonomické sankcie voči Kube. V novembri 2012 Valné zhromaždenie OSN prijalo rezolúciu, ktorá nabáda USA, aby zrušili jednostranné embargo. Rôzne agentúry OSN, ako je WHO a UNICEF oznámili negatívny vplyv embarga na zdravie a celkový život Kubáncov a hlavne marginalizovaných skupín.¹⁶

3.2. Medzinárodné mimovládne organizácie

Vytváranie občianskej spoločnosti bolo postupne koncipované ako cesta k demokratizácií Latinskej Ameriky. Akademici zdôrazňovali dôležitosť dlhodobej transformácie spoločnosti. Tieto štúdie ovplyvnili vnímanie demokratizácie a rozvoja európskych neziskových organizácií. Občiansku spoločnosť ako prostriedok schopný transformovať politiku, spoločnosť a kultúru v Latinskej Amerike zobrali európske mimovládne organizácie, s veľkým entuziazmom, ako svoju dlhodobú stratégiu v rámci regiónu. Na makro úrovni to znamenalo vzdorovať kultúre populizmu, klientelizmu a autoritatívnosti, ktoré dlho zabraňovalo chudobným občanom zapájať sa do spoločnosti. Na mikro úrovni to znamenalo implementáciu malých, úzko zameraných projektov na marginalizované skupiny, nie iba kvôli boju proti chudobe, ako to bolo v minulosti, ale aj

¹⁵ BBC. 2014. Cuba agrees to open EU talks on bilateral relations. BBC [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-latin-america-26474424>>.

¹⁶ World Report 2013 : Human Rights Watch - <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/cuba>.

kvôli podpore sociálnych skupín a lokálnych mimovládnych organizácií, ktoré bojujú za ich občianske práva.

Práca mimovládnych organizácií sa samozrejme stretáva aj s mnohými problémami – obmedzeným časovým obdobím, neschopnosťou reagovať na existujúce problémy spoločnosti, neznalosťou budovania občianskej spoločnosti. A je tu samozrejme limit, nakoľko môže byť občianska spoločnosť a demokracia vybudovaná externe. Na takúto zmenu je potrebný dlhodobý interný proces vnútri spoločnosti. Je však pravdou, že mimovládne organizácie majú svoju úlohu v budovaní lepších občianskych spoločností v rámci Latinskej Ameriky a pretransformovaného medzinárodného poriadku, pomocou vyjadrenej medzinárodnej solidarity, spájania sa v partnerstvá s rovnako zmýšľajúcimi sociálnymi skupinami v Latinskej Amerike, etc. [Grugel 2000: 98-105].

Aj napriek štúdiám dokazujúcim význam občianskeho faktora v tuctoch nedávnych tranzícií, je ale proporcia asistencie medzinárodných inštitúcií, zaoberajúcimi sa podporou demokracie vo svete, namierená na posilňovanie občianskeho hnutia stále nízka. Američania boli lídrami v poskytovaní takejto demokratickej asistencie, cez organizácie typu the United States Agency for International Development (USAID), the National Endowment for Democracy (NED) a cez väčších súkromných donorov, ako je Open Society Institute a iné menšie charitatívne nadácie. Samozrejme, aj niektoré európske krajiny poskytujú značnú pomoc nezávislým občianskym skupinám cez rôzne inštitúty a nadácie. Avšak, podpora zameraná na zmenu, ktorá je vykonávaná občianskymi silami, predstavuje iba zlomok medzinárodnej rozvojovej pomoci, ktorá je určená na podporu demokracie. Navyše, podpora mimovládnych organizácií akoby prestala byť v kurze medzi donormi poskytujúcimi podporu demokracie. Financovanie, ktoré by podporovalo vytváranie národných občianskych koalícií, ktoré by tlačili na konkrétnu zmenu je veľmi zriedkavé. Drvivá väčšina podpory občianskej spoločnosti ide na budovanie všeobecných kapacít – tréningy a technickú asistenciu a len zriedkakedy sú granty namierené na odovzdávanie špecifických, strategických a taktických vedomostí a zručností, ktoré sú nevyhnutné v udržiavaní infraštruktúry vznikajúcich občianskych skupín a nenásilných občianskych hnutí, špeciálne v ich zárodočnom štádiu. Najúspešnejšie občianske tranzície prišli zo spojených síl a komplementárnych stratégií, ktoré spájali demokratické politické skupiny so širšou občianskou spoločnosťou. [Ackerman, Karatnycky 2005: 53- 54]

Aj napriek nízkej proporcii dotácií namierených na posilňovanie občianskeho hnutia existujú mnohé mimovládne organizácie, ktoré sa takou prácou zaoberajú. Príklad takejto práce je možné ukázať na príklade dvoch konkrétnych českých neziskových organizácií – Človeka v tísni a Fora 2000 a ich projektov, ktoré sa týkajú podpory demokracie na Kube. Aj keď sa ich práca líši v mnohých aspektoch, cieľ je rovnaký – podporiť svojou aktivitou kubánske disidentské hnutie a upozorniť na situáciu na Kube. Ciele a prostriedky týchto dvoch organizácií sú totožné s niektorými radami, ktoré vo svojej štúdií poskytli Ackerman a Karatnycky, ktorí hovorili o potrebe investovať do vytvorenia dynamického občianskeho života skrz všeobecnú podporu občianskym hnutiam, asistenciu pri tréningoch v nenásilnom občianskom odpore, vo vzdelávaní nezávislých médií, asistenciu pri strategickom myslení na poli tranzície a nenásilných protestov.

3.2.1. Človek v tísni

Človek v Tísni je mimovládna nezisková organizácia vychádzajúca z myšlienok humanizmu, slobody, rovnosti a solidarity. Ľudskú dôstojnosť a slobodu považujú za základné hodnoty. Usilujú sa o otvorenú, informovanú, angažovanú a zodpovednú spoločnosť k problémom doma, ako aj za hranicami Českej republiky. V oblasti ľudských práv pracuje Centrum pre demokraciu a ľudské práva, ktoré sa zaoberá podporou ľudí, ktorí sa nachádzajú v ohrození života v tvrdom autoritárskom režime, a podporou krajín, ktoré potrebujú pomoc, či podporu pri transformáciách. Centrum pre demokraciu a ľudské práva tak pracuje v niekoľkých tvrdých diktatúrach a tiež, v niektorých krajinách, kde sa skúsenosť s prechodom na demokraciu v niektorých aspektoch podobá tej českej. V súčasnosti realizuje programy s partnermi v Bielorusku, Barme, Egypte, na Kube, v Líbyi, Moldavsku, Rusku a na Ukrajine. Človek v tísni tiež každoročne udeľuje ľudsko-právnu cenu Homo Homini a organizuje medzinárodný festival dokumentárnych filmov o ľudských právach Jeden svet. Podpora ľudských práv na Kube sa trvale venuje Človek v Tísni už do roku 1997. Aktuálne programy Človeka v tísni na Kube sú realizované v štyroch projektoch – Podpora novinárov, Malé granty na Kube, Podpora politicky perzekvovaných a ich rodín a iniciatíva Europe-Cuba NGO Network. V roku 2012 sa rozbehol ďalší projekt EyeOnCuba.org zameraný na ochranu ľudských práv a podporu aktivistov pri ich uplatňovaní.

Podpora novinárov na Kube je projekt, ktorý beží od roku 2005, podporovaný Ministerstvom zahraničia ČR a NEDom. Človek v tísni cez tento projekt vyhľadáva a podporuje nezávislých novinárov, ktorých zoznamuje s novými trendami a štandardmi európskej žurnalistiky tak, aby ich články a informácie mali efektívnejší dopad na európskych čitateľov. Za účelom ďalšieho zvyšovania odbornosti novinárov sa organizujú bytové semináre pod vedením ľudí z Človeka v tísni alebo zahraničných expertov. Jeden z cieľov projektu je zaistiť prepojenie medzi kubánskymi nezávislými novinármi a európskymi médiami, ktoré od účastníkov projektu preberajú články, citácie alebo informácie. Štatút korešpondenta, ktorý nezávislí novinári takto získajú, im môže pomôcť získať mediálnu pozornosť a tiež záštitu v prípade intervencie polície. Popri tom Človek v tísni podporuje vznikajúce novinárske agentúry na Kube a spolupracuje na vytvorení interaktívnych šablón použiteľných pri bežnom dennom spravodajstve [Človek v tísni 2012: 37].

Malé granty na Kube je projekt zameraný na podporu občianskej spoločnosti na Kube. Prebieha od roku 2005 a medzi donorov projektu patrí Ministerstvo zahraničí ČR a Klub přátel Človeka v tísni. Človek v tísni dlhodobo podporuje cez 30 projektov kubánskych občianskych skupín a týmto vybraným skupinám poskytuje na konkrétne projekty malé granty. Od roku 2005 tento projekt podporil projekty nezávislých knižníc, alternatívnych vzdelávacích kurzov, voľnočasových centier pre politicky stigmatizované deti, charít a pedagógov, ktorí stratili prácu kvôli režimu, projekty sociálnej práce, festivaly dokumentárnych filmov, nezávislé divadelné a hudobné skupiny, skupiny monitorujúce stav ľudských práv a školení občianskych skupín, etc.¹⁷ V roku 2012 získalo malé granty a jednorazovú pomoc 22 partnerských organizácií, ktorých činnosť pokrýva provincie Pinar del Río, Havana, Mayabeque, Cinefuegos, Granma a Guantánamo. Človek v tísni v roku 2012 poskytol prostriedky na fungovanie vzdelávacích stredísk a komunitných centier v okrajových štvrtiach mesta, spolupracovali s LGBT aktivistami a podporili alternatívne kultúrne festivaly. V roku 2011 usporiadal výcvik pre miestnych školiteľov, ktorí teraz dokážu pomáhať občianskym skupinám s prípravou a realizáciou projektov nezávisle na prítomnosti zahraničných expertov. Malé granty na Kube tak slúžia na rozvoj rôznych aspektov občianskej spoločnosti, ktoré zahŕňajú do verejného priestoru aj marginalizované skupiny

¹⁷ Výročné správy Človeka v tísni 2006 – 2012 – dostupné na oficiálnych stránkach ČvT: <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372238652-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202006.pdf>> [cit. 2014-04-20].

a tým posilňujú celistvosť demokratického hnutia.

Podpora politicky perzekvovaných a ich rodín prebieha od začiatku kubánskeho ľudsko-právneho procesu s podporou U.S. Department of State. Počet navštívených rodín sa vzhľadom k vývoju krajiny v posledných rokoch znížil, ale aj tak tí, ktorí majú z politických dôvodov príbuzného vo väzení, stále dostávajú od Človeka v Tísni materiálnu pomoc, pretože sú politicky vážnení a ich rodiny si nemôžu nájsť prácu. Človek v tísni podporuje Kubáncov tiež v prípadoch, kedy sa snažia vymáhať svoje základné práva. Prostredníctvom iniciatív, ktoré pôsobia takmer vo všetkých provinciách, sa im dostane právnej podpory poprípade materiálnej pomoci. Človek v tísni popri tom vytvára mechanizmy, aby sa o zjavných prípadoch porušovania ľudských práv dozvedela medzinárodná verejnosť.

Europe-Cuba NGO Network, ktorý Človek v tísni inicioval, je sieťou európskych nevládných organizácií, ktoré pracujú na Kube v oblasti ľudských práv. V rámci siete spolu zdieľajú informácie o činnosti jednotlivých členov na ostrove. Okrem možnosti vymeniť si praktické skúsenosti a zlepšovať úroveň poskytovanej asistencie občanom kubánskej spoločnosti, obmedzuje tento projekt duplicitu aktivít. Umožňuje medzi inými distribúciu materiálov pomoci a zároveň prostredníctvom doporučení aj prípadné rozširovanie stávajúcich kontaktov na ostrove. K tomuto zdieľaniu a jednaniu o spoločnej stratégii slúžia stretávania organizácií združených do Europe- NGO Network dvakrát do roka v niektorom z európskych miest. Sieť Europe-Cuba NGO Network umožňuje organizáciám aktívnym na Kube vydávať spoločné prehlásenia v reakcii na dôležité udalosti. Tie združujú postoje členov siete ako európskych organizácií s tradíciou práce na Kube a vytvárajú tak významný referenčný bod v jednaní s národnými a európskymi inštitúciami a politickými predstaviteľmi.¹⁸

Podpora demokracie vykonávaná Človekom v tísni tak zahŕňa nasledujúce rady Ackermana a Karatnyckeho: podporovanie nezávislých médií, diplomatické tlaky, vyučovanie strategickému mysleniu a plánovaniu občianskych aktivít, podporovanie mládežníckych hnutí, budovanie občianskeho hnutia a posilňovanie rešpektu k ľudským právam.

¹⁸ Viac o kubánskych projektoch viz. <http://www.clovekvtsini.cz/en/human-rights/country/cuba/programy>

3.2.2. Forum 2000

Forum 2000 založil v roku 1996 Václav Havel spoločne s japonským filantropom Yoheiem Sasakawou a nositeľom Nobelovej ceny za mier Eliem Wieselem. Nadácia Forum 2000 napĺňa odkaz Václava Havla prostredníctvom podpory demokratických hodnôt a rešpektu k ľudským právam, rozvoja občianskej spoločnosti a posilňovania náboženskej, kultúrnej a etnickej tolerancie. Svetovým osobnostiam, mysliteľom a odvážnym jednotlivcom zo všetkých oblastí života poskytuje priestor, kde môžu tieto zásadné témy zdieľať a otvorene o nich diskutovať.¹⁹

Zatiaľ, čo sa Človek v tísi sústreďí na praktickú podporu ľudí na ostrove ako je podpora perzekvovaných a ich rodín a vzdelávania nezávislých novinárov, nový projekt Fora 2000 sa zameriava na sprostredkovanie diskusie disidentského hnutia s inými ľudsko-právnymi aktivistami z Latinskej Ameriky, na výmenu skúsenosti a prípravu možného demokratického prechodu. Demokratická Solidarita je spoločným projektom Nadácie Forum 2000 a Ariasovej nadácie za mier a ľudský pokrok. Bola založená v septembri roku 2013 na základe dohody podpísanej v Prahe počas 17. výročnej konferencie Fórum 2000 Spoločnosti v prerode, venezuelskými a kubánskymi disidentami, ktorí sa rozhodli spojiť v nenásilnom boji za slobodu, demokraciu a ľudské práva.²⁰ Hlavným cieľom projektu je na základe historickej skúsenosti jednotlivých latinskoamerickým krajín zvýšiť povedomie o procesoch prechodu k demokracii a zmenách, ktoré bezprostredne nasledujú, aby nové demokratické elity a vlády mali k dispozícii jasný a dobre organizovaný plán pre tranzíciu v jednotlivých krajinách. Snaží sa prepojiť aj skúsenosti z prechodu v krajinách ako bolo Československo s postupmi kubánskej opozície. Projekt podporuje nenásilný prechod k demokracii a snaží sa napomáhať pravidelnej výmene informácií a skúseností medzi demokratmi, ľudsko-právnymi aktivistami, disidentami, nezávislými novinármi a blogermi z Latinskej Ameriky, ktorí usilujú o demokratické zriadenie, úctu k ľudským právam, pluralitu politických strán, ako aj prosperujúcu a nezávislú občiansku spoločnosť, slobodu myslenia a prejavu, konanie slobodných a transparentných volieb a boj proti korupcii. V novembri roku 2013 uskutočnila Demokratická Solidarita v kostarickom San José prvý

¹⁹ Viac o cieľoch Fora 2000 viz. <<http://www.forum2000.cz/cz/o-nas/>>.

²⁰ Celé znenie dohody Alianza de Países Solidarios con la Democracia en América Latina - <http://www.forum2000.cz/files/200005255-3419535132/Forum_2000_Declaracion_de_Praga_2013.pdf>.

workshop s názvom „Skúsenosti, očakávania a podmienky demokratickej tranzície“.²¹ Stretnutia sa zúčastnili politickí lídri, predstavitelia občianskej spoločnosti aj nezávislí novinári z Venezuely, Kuby, Nikaraguy, Kostariky, Španielska a Českej Republiky [Forum 2000 2014].

Forum 2000 spĺňa požiadavky úspešného posilňovania v štúdiách Ackermana a Karatnyckeho v týchto bodoch: diplomatické tlaky a najmä strategické plánovanie a vymieňanie užitočných informácií a skúseností, aj v rámci medzinárodného kontextu. Forum 2000 a aj Človek v tísní majú spoločnú črtu – snažia sa podporovať disidentské hnutie na Kube, aby ono samé bolo nositeľom zmeny. Či už je to cez vzdelávacie projekty, alebo sprostredkovávanie cenných skúseností a informácií, alebo vyučovanie stratégií a pomoc pri propagácii myšlienok obe organizácie vedia, že cesta stabilnej demokracie vedie cez hnutie, ktoré vychádza z vnútra krajiny. Akoby postupovali podľa rád Ackermana a Karatnyckeho – posilňujú občianske hnutie skrz vyučovanie novinárov, pomáhajú dynamike občianskeho hnutia, namierenú pomoc na asistovanie skupinám, ktoré sa sústreďujú na nenásilný občiansky odpor alebo na mládežnícke aktívne skupiny, ktoré bývajú dôležitou prvou líniou pri občianskom odpore. Zdá sa teda, že postupujú správnym smerom, k posilňovaniu a rozširovaniu občianskeho hnutia, ktoré sa zdalo byť kľúčové v nedávnych procesoch demokratizácie. Spoločne spolupracujú pod záštitou organizácie DEMAS²², ktorá združuje ľudsko-právne mimovládne české organizácie a taktiež spolu spoločne pristupujú k rôznym problémom na poli Latinskej Ameriky, vydávajú niektoré vyhlásenia, čím pridávajú k podpore občianskej spoločnosti aj aspekt diplomatickej podpory a spolupracujú na určitých konkrétnych projektoch s kubánskym disidentským hnutím.

Cesta posilňovania občianskeho hnutia sa teda zdá ako najefektívnejšia na poli demokratickej podpory mimovládnymi organizáciami. Ponúknuť kubánskej opozícii priestor a prostriedky na formovanie sa a zdokonaľovanie, je cestou k jej rastu. Pomalými krokmi sa aj s pomocou takýchto mimovládnych organizácií formuje a narastá na sile, aby jedného dňa mohla byť dost' silná a pripravená čeliť autoritatívnemu režimu. Je samozrejmé, že výsledky tejto práce sa nedajú tak ľahko zmerať a po pár rokoch stále neprišli k nejakej obrovskej zmene, ale postupujú správnymi cestami a len čas ukáže

²¹ Preložené zo španielskeho originálu - *LA TRANSICIÓN DEMOCRÁTICA: EXPERIENCIAS, EXPECTATIVAS Y CONDICIONES PARA LA TRANSICIÓN*

²² Viac o DEMAS viz. <<http://www.demas.cz/o-spolecnost>>

nakoľko to bolo efektívne. Ich zameranie je však jasné, pomáhať disidentskému hnutiu na Kube, aby bolo ono nositeľom zmeny. To, či externe spustená demokratizácia vedie k životaschopnej a efektívnej demokracii, stále závisí od domácich podmienok v rámci krajiny. Externé vplyvy môžu otvoriť dôležité príležitosti pre demokratické sily v krajinách, kde takéto sily existujú. Avšak bez demokratických síl, rastúcich v rámci krajiny, demokracia nikdy nebude sociálne zakorenená [Welzel 2009: 82].

4. KATALYZÁTORY MOŽNEJ DEMOKRATICKEJ ZMENY NA KUBE

Tranzícia z komunizmu si vyžaduje určité podmienky a špecifické problémy, ktorým musí režim čeliť. Tieto problémy zahŕňajú rozklad legitímácie ideológie v rámci režimových kádrov a slabú ekonomickú situáciu, ktorá spôsobí oslabenie podpory systému medzi členmi režimu a širokou populáciou. Jedným z následkov tohto oslabenia je slabnúca schopnosť režimu potláčať akty občianskej neposlušnosti. Toto však neznamená, že represia prestane byť v rámci spoločnosti značná, naznačuje iba jej oslabenie. Podpora režimu sa stáva slabou v širokej populácii, čo môže naznačovať už aj dlhodobý proces strácania legitímácie v očiach obyvateľstva. Rozpad legitímácie ideológie, ako aj zhoršovanie economickej situácie znižujú akúkoľvek podporu, ktorú režim ešte má. Tieto krízy spôsobujú, že diktátorský režim sa stáva viac zraniteľným pri konfrontácií s občianskou neposlušnosťou [López 2002: 161- 165]. Všetky tieto podmienky momentálny stav kubánskeho režimu spĺňa a pridávajú sa ešte fakty ako starnúce politické elity a rastúce občianske hnutie, ktoré je podporované medzinárodnými organizáciami.

4.1. *Zlá ekonomická situácia*

Kuba sa od rozpadu ZSSR nachádza vo veľkej economickej kríze. Stratila svojho najväčšieho ekonomického partnera a pretrvávajúce economické embargo USA, ktoré sa v mnohých prípadoch správa ako globálne, kubánsku economicкую recesiu ešte prehĺbuje. Kuba toho nevyprodukuje toľko, koľko potrebuje. Životnosť kubánskej ekonomiky závisí od venezuelskej ropy. Niektorí autori sú toho názoru, že Kuba je natoľko závislá od Venezuely, že zmena v podpore môže znamenať koniec kubánskeho režimu. Dnes je režim naviazaný na podporu Venezuely a je pravdepodobné, že režim padne ak táto dôležitá externá podpora bude zrušená [Mujal – Leon 2009: 29].

Kvalita a dostupnosť konzumného tovaru je nízka a nedostatok je na každom kroku – od elektriny až po energie a základné služby. Nedostatok základných potravín pre obyvateľstvo, nízke platy a neschopnosť režimu nejak výrazne zmeniť tento recesný trend charakterizujú momentálny stav ekonomiky na Kube. Nespokojnosť s economickou situáciou môže byť katalyzátorom pri začatí protestov, ktoré môžu vyústiť do úspešnej

demokratickej tranzície. Ďalším problémom, ktorému musí čeliť vládnuca elita, plynúcim z potrebných ekonomických reforiem, ktoré Kuba vykonala v špeciálnej perióde, je posilňovanie malého podnikania. Aj limitované ekonomické reformy, ktoré vykonal režim kvôli potrebe opätovného zapojenia sa do globálnej ekonomiky majú výrazné sociálne následky a menia tak politický terén budúcnosti. Ako trhové reformy oslabili kontrolu komunistickej strany nad ekonomikou, oslabili aj jej politický monopol. Nezávislí podnikatelia, či už sú to farmári, alebo malí biznismeni, sú čoraz menej a menej závislí na štáte. Ako budú akumulovať čoraz viac majetku a podliehať nevyhnutnému rastu ekonomiky, ich túžba po znížení interferencií od vlády naberie viac explicitný politický smer [Leogrande 2008: 58].

Zlá ekonomická situácia tak môže napomôcť zvrhnúť režim. Nespokojné obyvateľstvo, ktoré je unavené štátnou situáciou a neschopnosťou režimu túto situáciu riešiť, alebo rastúca podnikateľská skupina obyvateľstva, ktorej sa otvoria ďalšie možnosti pri zmene režimu sa môže pri správnom vyvrcholení situácie, k organizácií ktorej by malo napomôcť občianske hnutie, zapojiť do masové hnutia odporu. „*Ekonomická stagnácia Kuby a zhoršenie sociálnej situácie by mohli vyústiť do protestov, pri ktorých by museli byť povolaní vojaci, aby ich potlačili. V roku 1994 bolo ťažké odhadnúť, aká by bola ich reakcia, keby dostali rozkaz zasiahnuť. Avšak teraz, keď už sa bratia Castrovcí nachádzajú v poslednej životnej etape, by bolo dosť ťažko možné, aby Revolučné ozbrojené sily riskovali svoju prestíž tým, že budú masakrovať biedou vyčerpané obyvateľstvo.*“ [Botín 2010: 303]

4.2. Rastúce občianske hnutie

Veľké, masové a pravidelné demonštrácie môžu zvrhnúť diktátorský režim. K tomu, aby sa tieto protesty mohli začať, je potrebné všeobecné presvedčenie, že zapojenie sa do protestov môže priniesť zmenu a hlbokú vieru v demokratické hodnoty, ktorá je silnejšia ako momentálny pocit ekonomickej zabezpečnosti. Táto viera, že politická zmena je možná, môže naštartovať masový občiansky odpor. Demonštrované silné odhodlanie USA pomáhať opozičným skupinám na Kube je znakom pre ostatných, že zmena je možná. Tento pocit efektivity opozície režimu môžu vyvolať aj občianski a demokratickí aktivisti na Kube. Ekonomická asistencia medzinárodných mimovládnych organizácií môže pomôcť v tomto snažení, pretože keby širšia verejnosť videla v zapojení sa do demokratického hnutia určité ekonomické zabezpečenie

základných potrieb, bola by ochotnejšia zapojiť sa. V terajšej situácii je stále viazaná snahou o udržanie práce a zabezpečenie ekonomického zázemia, ktoré im participovanie v disidentskom hnutí neprinesie. Toto je výzva, ktorej musí rastúce disidentské hnutie na Kube čeliť, aby zapojilo do svojich akcií širšiu verejnosť. Pravdou však zostáva, že napriek represii vládneho režimu dokázalo hnutie rásť a rozširovať sa do rôznych častí spoločnosti a má potenciál ohroziť vládny režim. Občianske hnutie na Kube je väčšie a rozvinutejšie ako bolo v štátoch strednej a východnej Európy pri kolapse komunistických režimov. Je tu prítomná aj široká nespokojnosť populácie, hlavne u mladej generácie, ktorá bola nositeľkou zmeny v týchto štátoch. Toto hnutie nie je slabým článkom spoločnosti, ale tvorí neustálu výzvu pre vládnu režim. Nie je ani natoľko atomizované, ako tvrdia niektorí autori, ale vie sa zjednotiť v spoločnom ciele a nenásilnej stratégii ako ho dosiahnuť. Úspech akcií ako Varela projekt, petície organizácie FLAMUR, pochodov Damas de Blanco, rastúceho blogerskeho undergroundu je znakom rastúceho a rozvíjajúceho disidentského hnutia, ktoré zahŕňa skoro všetky časti spoločnosti a aj napriek všetkým represiam dokáže vždy znovu obnoviť svoju činnosť. „*Občianske hnutie na Kube má potenciál stať sa katalyzátorom zmeny.*“ [López 2002: 169]

4.3. Medzinárodná podpora demokracie

Medzinárodné faktory hrajú dôležitú úlohu v prechode z komunistického režimu. Asistovanie občianskemu hnutiu na Kube mu môže pomôcť stať sa katalyzátorom zmeny. Podpora demokracie cez dobre namierený strategický plán môže napomôcť, či už nezávislým médiám, alebo strategickému mysleniu a nachádzaniu finančných prostriedkov. Práca mimovládnych organizácií, akými sú Člověk v tísni a Forum 2000, napomáha rásť občianskemu hnutiu na Kube efektívnymi projektami. Disidentské hnutie tak nielenže prichádza k možným finančným prostriedkom, užitočným radám a stratégiám, ale dostáva sa mu aj medzinárodná solidarita a rozpoznanie ich úsilia a sympatizovanie s bojom za demokraciu, čo spôsobuje väčšiu istotu a aspoň čiastočné zadosťučinenie za demokratické snaženie. Takto poháňané hnutie môže prilákať viac členov, či už svojim ekonomickým zázemím, alebo medzinárodnou prestížou. Čo sa týka amerického embarga, ktoré bolo namierené na zničenie komunistického režimu na Kube, mnohí odborníci sa zhodli na jeho zlyhaní, keďže Castrov režim stále pretrváva. Pravdou však zostáva, že embargo, aj napriek jeho nízkkej

popularite, zhoršuje ekonomickú situáciu na Kube, ktorá môže iniciovať protesty masového hnutia za zmenu.

Rozšírenie zahraničných mimovládnych organizácií na Kubu v posledných rokoch vytvorilo sociálne siete nezávislé od vládnej supervízie a usmernení. Takto sa kubánska spoločnosť neubrání prenikaniu myšlienok zo sveta, ktoré spôsobujú „ideologickú kontamináciu“ v komunistickom režime. Vláda sa môže pokúsiť potlačiť toto prenikanie, ale nedokáže ho eliminovať, pretože je neodvratiteľným vedľajším produktom ekonomických ústupkov kapitalizmu, ktoré musela Kuba vykonať [Leogrande 2008: 59]. Mimovládne organizácie tak zohrávajú dôležitú úlohu, nielen v diplomatických tlakoch a pomoci pri budovaní efektívneho občianskeho hnutia a zainteresovanej občianskej spoločnosti, ale aj pri prenikaní diverzity myšlienok a informácií do kubánskej spoločnosti, ktoré môžu naštartovať väčšie snahy širšej spoločnosti o zmenu režimu.

4.4. Prehlbujúca sa nespokojnosť obyvateľstva

Niektorí odborníci tvrdia, že Kuba je odlišná od európskych prípadov, lebo komunizmus bol na Kube nastolený nacionálnym bojom a nie importovaný ZSSR. Toto tvrdenie by však implikovalo širokú podporu komunistického režimu kubánskou populáciou, ktorá už dávno nie je spokojná s vládnucim režimom. Netreba samozrejme zabúdať, že boj proti Batistovi bol kvôli túžbe po viac demokratickom zriadení a nie po marxizme-leninizme. Pod opresívnym režimom je ťažké vykonávať nejaké štatistiky podpory, ale veľa faktov, akými je množstvo emigrantov, z ktorých veľký počet riskoval svoje životy pri odchode z ostrova. Väčšiu nespokojnosť môžeme badať pri marginalizovaných skupinách akými sú mladí, alebo Afro-Kubánci. Afro-Kubánci, ktorí predstavujú nadpolovičnú väčšinu populácie, tvoria veľkú časť chudobných a väzňov. Ich ekonomická situácia sa pomaly zhoršovala a rasistické praktiky, akými sú diskriminovanie v turistickom alebo mediálnom priemysle, chudobu tejto skupiny ešte prehĺbili. Nespokojnosť tejto skupiny obyvateľstva, vedie aj k jej širšiemu zastúpeniu v občianskom hnutí. Disidenti ako Guillermo Fariñas sa stali symbolom tohto hnutia a bojujú aj za lepšie postavenie Afro-Kubáncov v kubánskej spoločnosti. Obrovská nespokojnosť mladej generácie sa odzrkadľuje dvoma smermi. Jedným z nich je zapojenie do občianskych aktivít a druhým apatia s cieľom nemiešania sa do politickej situácie a túžbou emigrovať. Ak by vedelo kubánske disidentské hnutie využiť túto

nespokojnosť obyvateľstva vo svoj prospech, a vytvoriť tak masové hnutie, kubánsky režim by už nemal pri momentálnej situácii silu ho potlačiť. V krajinách ako sú Kuba, Venezuela, Bolívia a Ekvádor sa tisícky akcií ako ľudí, tak vládnuccich elít obracajú smerom k väčšej demokratizácii. Na Kube existuje reálna možnosť presadiť zmenu, toto ale závisí od efektívnejšej participácii ľudí ako hlavného protagonistu tejto evolúcie. Kubánska revolúcia má nepopierateľnú vlastnosť prispôsobovať sa, a jej terajšie zmeny môžu napomôcť k ďalšej demokratizácii [August 2013: 228-232]. Obecná nespokojnosť stúpa priamo úmerne tomu, ako sa zhoršuje ekonomická situácia. Obrovský schod zahraničného obchodu, ktorý mala Kuba už v roku 2008 vo výške osem miliónov miliárd eur, sa stále zvyšoval, ako klesal vývoz a stúpala dovoz – najmä potravín. Situácia je dnes omnoho horšia ako v dobe, keď bol Raúl menovaný prezidentom [Botín 2010: 321]. Táto nespokojnosť obyvateľov môže vyústiť do protestov, a tým pádom do zapojenia širšej verejnosti do hnutia, ktoré volá po zmene. Občianske hnutie však musí vedieť efektívne využiť túto nespokojnosť obyvateľstva vo svoj prospech a koordinovať úsilie obyvateľstva o demokratický režim.

4.5. Starnúce režimné elity a nová generácia

Keď Fidel Castro ochorel v roku 2006, jeho brat Raúl Castro sa ujal moci. Pod týmto rúškom stability však ležia mnohé výzvy. Systém sa bude musieť skôr, či neskôr popasovať so zmenou personalizovaného režimu na viac inštitucionalizovaný, zatiaľ čo sa bude musieť pripravovať na odovzdanie moci mladšej generácii. Ak všetko pôjde dobre, generačná výmena lídrov môže viesť k dramatickým zmenám. Akýmkoľvek smerom sa režim kvôli tejto zmene udá, režim na Kube sa zaiste zmení. [Mujal – Leon 2009: 2 – 5] Gerontokracia revolučných veteránov stále dominuje vládnucej elite, ale čas nie je na ich strane. Už sa okolo nich začína formovať nová generácia lídrov so silnými technokratickými názormi [Gonzales, McCarthy 2004, 106]. Nízka pôrodnosť vedie k rapídnejmu starnutiu populácie, s narastajúcimi požiadavkami na penziu a iné služby, ktoré štát nedokáže splniť. Politicky, legitimita caudillismu a totalitarizmu vytvorila rôzne slabosti v inštitucionálnych kapacitách, medzi inými aj schopnosť formovať nových lídrov a schopnosť vyrovnáť polarizáciu medzi režimnými lojalistami a apatickou a rozhorčenou populáciou. Je veľmi pravdepodobné, že sa medzi Castrovými dedičmi, po jeho smrti vytvorí širšia politická debata, ktorá bude chcieť zahrnúť širšiu verejnosť do politického diania. Reformátori v komunistickej strane na Kube sa budú snažiť

vytvoriť väčší priestor pre verejnú diskusiu, aby si tak posilnili svoje postavenie v rámci elít. Legitimácia režimu stále vychádza z charismatickej osobnosti Fidela Castra, lídra, ktorý vykonal revolúciu svojou odvahou a hrdinskými skutkami. Pri jeho nasledovníkov, to však bude opačné, režim si už nebude môcť brať legitimáciu od Fidela Castra, ale od inštitúcií, ktoré režim vytvoril. Otázkou teda bude, či sa dokážu nové vládnuce elity prispôbiť situácií v kubánskej spoločnosti, alebo ňou budú prevalcovaní [Leogrande 2008, 58]. Mnoho mladých dôstojníkov sa cíti frustrovaných pri vedomí toho, že ich postup je zablokovaný tvrdohlavosťou starých generálov, ktorí už dlhé roky presluhujú. Jednota, disciplína a profesionalita Revolučných ozbrojených síl je tým pádom stále ohrozenejšia. Ako začne transformácia, títo mladší dôstojníci sa stanú nevyspytateľným politickým elementom, ako sa to stalo v niektorých krajinách východnej Európy. Nespokojnosť týchto progresistov s rýchlosťou reforiem v týchto krajinách viedla k tomu, že sa spontánne začali objavovať hnutia prevažne mladých funkcionárov, ktoré začali fungovať ako nátlakové skupiny v prospech dynamickejších zmien. [Botín 2010, 302-303]

Mnohé disfunkcie kubánskeho režimu neimplikujú priamy kolaps režimu, ale znamenajú, že budúcnosť režimu je nestála a neistá. Tranzícia, ktorá bude musieť skôr, či neskôr prísť bude musieť bojovať hlavne s postkomunistickým militantným režimom, keďže vojenské jednotky Fuerzas Armadas Revolucionarias (FAR) sú dominantnou inštitúciou na Kube. Vojsko je Raúlovou základňou a kontroluje 60% ekonomiky skrz manažment stoviek firiem v kľúčových ekonomických sektoroch. Raúlov kabinet avšak pozostáva presne z tých osemdesiatnikov, ktorí vládli na Kube s ním a Fidelom posledných 50 rokov a nová generácia už nebude tak nadšene hájiť myšlienky revolúcie [Gershman, Gutierrez 2009: 4].

ZÁVER

Kuba má tendenciu prezentovať sa svetu ako ostrov slobody a pretrvávajúci úspech komunistického režimu aj napriek akejkolvek externej pomoci. Pod týmto povrchným obrazom rovnostárstva a úspešnej revolúcie kubánskeho ľudu, sa skrýva tvrdý diktátorsky režim a neskonale množstvo problémov. Kubánsky režim utláča takmer všetky formy politickej opozície, používa zastrasovanie, cenzúru a krátkodobé zadržiavania na zničenie rastúceho občianskeho hnutia. Toto hnutie však od deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia expanduje a diverzifikuje aj napriek všetkým snahám režimu o jeho potlačenie. Úspechy protestov Damas de Blanco, Varela projektu, FLAMUR petície, etc. sú dôkazom nielen vytrvalosti disidentov, ale aj podpory nespokojnej kubánskej verejnosti. Starnúce vládne elity na čele s bratmi Castrovcami akcentujú akúkoľvek silnú mladú revolučnú generáciu, ktorá by ich pri momentálnej zlej ekonomickej situácii vedela úspešne zastúpiť v šírení revolučnej ideológie. Je tak len otázkou času, kedy bude musieť režim čeliť hlbokej reforme, ktorá bude dožadovaná nielen malým disidentským hnutím, ale silným masovo podporovaným opozičným hnutím, ktoré bude disponovať medzinárodnou podporou.

Cieľom tejto práce bolo poukázať na predpokladanú dôležitú úlohu disidentského hnutia na Kube v možnom procese demokratizácie. Ako dokázali niektoré demokratizačné štúdie, práve masovo podporované občianske hnutie hralo kľúčovú úlohu v nedávnych tranzičných procesoch. Kubánske disidentské hnutie je momentálne v stave, v ktorom môže ohroziť vládnu režim, aj keď neustála represia a porušovanie základných ľudských práv oslabujú jeho vplyv a možnosti ďalšieho rozvoja. Okrem represie tu ešte existujú rôzne výzvy, ktorým musí kubánske disidentské hnutie čeliť, ak chce prerásť do širšieho masového hnutia, či už je to apatia mladej generácie, zapojenie marginalizovaných skupín obyvateľstva a exilu, alebo strach širšej verejnosti z možnej represie a straty ekonomického zabezpečenia. Podľa rôznych indikátorov to vyzerá tak, že sa občianskemu hnutiu darí v prekonávaní väčšiny týchto výziev, okrem strachu širšej verejnosti k zapojeniu sa do hnutia, kvôli možnosti straty ekonomickej základne dôležitej na prežitie a čiastočný strach z príchodu a zapojenia sa exulantov do tranzičného procesu.

Ďalším cieľom tejto práce bolo poukázať na rolu medzinárodnej podpory demokracie, a to hlavne cez ekonomické sankcie a prácu medzinárodných mimovládnych organizácií v posilňovaní kubánskeho disidentského hnutia, ktoré sa môže stať nositeľom

demokratickej zmeny. Ekonomické sankcie stelesnené americkým embargom sa ukázali ako nie veľmi úspešné a obľúbené, či už v radách akademickej alebo širšej verejnosti. Jediná časť populácie, ktorá dlhodobo bojovala, a stále niektoré jej časti bojujú, za ponechanie embarga je exil. Ako ukážku možného prístupu medzinárodnej podpory demokracie, ktorú načrtli Ackerman a Karatnycky, som si vybrala dve mimovládne české organizácie, s ktorými mám osobnú pracovnú skúsenosť. Ich projekty sú namierené na podporu nezávislých médií, vzdelávanie na poli občianskej spoločnosti, ochrany ľudských práv a strategického myslenia a mnohých ďalších aspektov dôležitých pri budovaní široko rozsiahleho občianskeho hnutia. Aj keď niektoré výsledky ich práce nie je momentálne možné zmapovať, hlavný cieľ efektívneho posilňovania občianskeho hnutia obidve tieto organizácie splňajú, aj keď každá trochu odlišným spôsobom, ktorými sa dopĺňajú na báze krokov navrhnutých Ackermanom a Karatnyckym.

Je nutné poznamenať, že táto práca nepojednáva o všetkých možných faktoroch, ktoré môžu spôsobiť demokratizačný proces na Kube. Predpokladám, že všetky faktory sa ukážu až potom, ako nejaký proces začne. Úlohou tejto práce bolo načrtnúť alternatívny prístup niektorých nedávnych demokratizačných teórií o kľúčovom faktore občianskeho hnutia a poukázať na vývoj disidentského hnutia na Kube a jeho momentálnu silu a výzvy, ktorým musí čeliť, ak chce túto dôležitú úlohu zohrať.

SUMMARY

Cuba tends to present itself as an island of freedom and a successful communist regime, surviving without any external help. Under this shallow view of equality and success of National Cuban revolution lies a harsh dictatorship and myriad problems. Cuban regime oppresses almost every form of political opposition, it uses short term detentions, intimidations, censorship, etc. in order to destroy a growing civil movement. Nevertheless, this movement is constantly growing and diversifying itself despite every regime effort to silence it. The success of Damas de Blanco protests, Varela project, FLAMUR petition are an undeniable clear evidence, not only of strong dissident movement, but also of discontents of Cuban people. Aging elites lack a strong young revolutionary generation that would replace them in a continuation of revolution in current economic crisis. It is only a matter of time when Cuba will be obliged to face a major reform that will be demanded from a strong civil movement supported by unsatisfied Cuban people and by international community.

The principal aim of this thesis is to examine Cuban dissident movement, its role in a possible process of democratization, its development, current important parts and challenges it has to face in order to become a mass movement. Based on my research, the Cuban dissident movement is capable of dealing with every challenge, except economic base for participants and fear of wider population. Continuously, the paper demonstrates the role of non-governmental organizations in democratic promotion, based on theoretical approaches of studies from Ackerman, Karatnycky, Welzel and Inglehart. It focuses on a specific case of projects from two Czech NGOs, in terms of democratic promotion through diplomatic pressure and enforcement of civil movement. The approach of examined work fulfill almost every conditions from the studies of Ackerman and Karatnycky. Further, the paper presents an example of democratic promotion via economic sanctions, based on the case of American embargo that is criticized by academic sources, Cuban people, and international community.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

a) Neperiodická literatúra

AUGUST, A. (2013). *Cuba and Its Neighbours: Democracy in Motion*. London: Zed Books. 288 s. ISBN 1-8481-3866-0.

BERNHAGEN, P.; HAERPFER, Ch.; INGLEHART, R. et al. (2009). *Democratization*. OUP Oxford. s. 421. ISBN 0-1992-330-20.

BOTÍN, V. (2012). *Raúl Castro: Blecha, která si osedlala tigra*. [Prekl.] Denisa Škodová a Stanislav Škoda. 1.vyd. Praha : Nakladatelství Paseka. 368 s. ISBN 978-80-7432-200-6.

GONZALES, E.; MCCARTHY, F. (2004). *Cuba after Castro : Legacies, Challenges, and Impediments*. RAND Corporation. 210 s. ISBN 0-8330-3573-8.ň

DE LA FUENTE, A. (2008). Race and Discrimination in Cuba's Special Period. In: BRENNER, P.; JIMENÉZ, M; KIRK, J.M.; LEOGRANDE, W.M. (eds.). *A Contemporary Cuba Reader – Reinventing the Revolution*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, INC. s. 316-325. ISBN 0-7425-5507-0.

DOMINGUEZ, M.I. (2008). Cuban Youth: Aspirations, Social Perceptions, and Identity. In: BRENNER, P.; JIMENÉZ, M; KIRK, J.M.; LEOGRANDE, W.M. (eds.). *A Contemporary Cuba Reader – Reinventing the Revolution*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, INC. s. 292-298. ISBN 0-7425-5507-0.

HUNTINGTON, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press. 366 s. ISBN 0-8061-2516-0.

LEOGRANDE, W.M. (2008). *The Communist Party Of Cuba Faces The Future*. In: BRENNER, P.; JIMENÉZ, M; KIRK, J.M.; LEOGRANDE, W.M. (eds.). *A Contemporary Cuba Reader – Reinventing the Revolution*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, INC. s. 50-62. ISBN 0-7425-5507-0.

LÓPEZ, J.(2002). *Democracy Delayed: The Case of Castro's Cuba*. Baltimore: JHU Press. 272 s. ISBN 0-8018-7046-1.

PADGETT, T. (2008) *Cuba's Catholic Dissent*. In: BRENNER, P.; JIMENÉZ, M; KIRK, J.M.; LEOGRANDE, W.M. (eds.). *A Contemporary Cuba Reader – Reinventing the Revolution*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, INC. s. 106-110. ISBN 0-7425-5507-0.

PERÉZ, L.(2007) *The Émigré Community and Cuba's Future*. In PERÉZ- STABLE, M. *Looking Forward : Comparative Perspectives on Cuba's Transition*. Notre Dame (USA): University of Notre Dame Press s. 240 –261. ISBN 0-2680-3891-0.

SÁNCHEZ, Y. (2011). *Havana Real: One Woman Fights to Tell the Truth about Cuba Today*. Melville House. 240 s. ISBN 1-9355-5425-5.

WELZEL, CH. (2009). *Theories of Democratization*. In BERNHAGEN, P; HAERPFER,W., INGLEHART,R., WELZEL, CH. *Democratization*. 1. vyd. New York: Oxford University Press. s. 74-92. ISBN 0-1992-330-20.

YILMAZ, H. (2009). *The International Context*. In BERNHAGEN, P; HAERPFER,W., INGLEHART,R., WELZEL, CH. *Democratization*. 1. vyd. New York: Oxford University Press. s. 92-107. ISBN 0-1992-330-20.

b) Periodická literatura

ACKERMAN, P.; KARATNYCKY, A. (2005) : How Freedom is Won: From Civic Resistance to Durable Democracy. *The International Journal of Not-for-Profit Law*. Vol. 7, no.3, s.47-60. [cit 2014-03-20]. Dostupné z: <http://www.icnl.org/research/journal/vol7iss3/ijnl_vol7iss3.pdf>.

BENITEZ, J. (2014). *Lifting the U.S. Embargo on Castro's Cuba Would Be a Mistake*. *U.S. News Digital Weekly*.Vol. 6, no. 9, s.62-62. [cit 2014-03-08]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=7&sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&hid=4108&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZC>>

x1cmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d>.

BERNHARD, M. (1994) Riding the next wave: Recent books on democratization. *Studies in Comparative International Development*. Vol.29, no.1, s.50-74. [cit 2013-10-25]. Dostupné z: <<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=f436232e-1c0c-4868-b04a-aba491fce74e%40sessionmgr110&hid=106>>.

BINGAMAN, J. (2013). Should the U.S. Government Lift Travel and Trade Restrictions on Cuba?. *Congressional Digest*. Vol. 92, no. 7, s. 14-18. [cit 2014-03-08]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&hid=4108>>.

DIAMOND, L. (2006). Seymour Martin Lipset. 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Developmental Political Legitimacy." *American Political Science Review*. Vol. 100, no. 4, s. 675-676. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/27644404>>.

GARCIA, M. (1998). Hardliners v. Dialogueros: Cuban Exile Political Groups and United States – Cuba Policy. *Journal of American Ethnic History*. Vol.17, no.4, s. 26-29. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?sid=c2af39a5-e3bb-4c41-8c7b-cdca95382a18%40sessionmgr4005&vid=1&hid=4108&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#db=a9h&AN=1162613>>.

GERSHAMAN, C; GUTIEREZ, O. (2009). Can Cuba Change? *Journal of Democracy*. Vol. 20, no.1, s. 36-54. [cit 2014-10-24]. Dostupné z: <<http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Gutierrez-20-1.pdf>>.

GORDON, J. (2012). The U.S. Embargo against Cuba and the Diplomatic Challenges to Extraterritoriality. *Fletcher Forum of World Affairs*. Vol. 36, no.1, s. 63-79. [cit 2014-03-08]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&vid=6&hid=4108>>.

GRENIER, G.J. (2006). The Creation and Maintenance of the Cuban American “ Exile Ideology“: Evidence from the FIU Cuba Poll 2004. *Journal Of American Ethnic History*. Vol: 25, no.2/3, s.210-224. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=ca3422fb-49fe-42fd-9e2b-f9d4cd47de61%40sessionmgr4004&vid=2&hid=4108>>.

GRUGEL, J. (2000). Romancing Civil Society: European NGOs in Latin America. *Journal of Interamerican Studies & World Affairs*. Vol. 42 , no. 2, s. 87- 109. [cit 2014-03-27]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/166283?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103744164671>>.

HENKEN, T.(2011). Una cartografía de la blogósfera cubana Entre «oficialistas» y «mercenarios». *Nueva Sociedad*. Vol.235,no.5, s. 90-109. [cit 2014-03-21]. Dostupné z: <http://www.nuso.org/upload/articulos/3799_1.pdf>.

INGLEHART, R.; WELZEL, Ch.(2008): The Role of Ordinary People in Democratization. *Journal of Democracy*. Vol. 19, no. 1, s 126-140. [cit 2013-10-19]. Dostupné z: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/publication_581/files/JoD.pdf>.

KARL, T. L., SCHMITTER, P. C. (1991). Modes of transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. *International Social Science Journal*. Vol. 43, no. 127, s.269-284. [cit 2014-03-27]. Dostupné z <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&vid=15&hid=4108>>.

KEATING, J. (2013). Yoani Sánchez on why it's time to end the embargo. [cit 2014-03-27]. Dostupné z: <http://blog.foreignpolicy.com/posts/2013/03/19/yoani_sanchez_on_why_its_time_to_end_the_embargo>.

MUJAL-LEON,E. (2009). Regime Change and Democratization in Cuba: Comparative Perspectives. Department of Government, Georgetown University: Conference Papers -- American Political Science Association. S. 1-44. [cit 2014-03-08] .Dostupné z:

<<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=10&sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&hid=4108&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#db=poh&AN=94887647>>.

MUJAL-LEON, E. (2011) : Survival, Adaptation and Uncertainty: The Case of Cuba. *Journal of International Affairs*. Vol. 65, no. 1, s. 149-168. [cit 2014-03-08] .Dostupné z: <http://thecubaneconomy.com/wp-content/uploads/2011/12/Mujal-Leon_JIA-%E2%80%9CSurvival-Adaptation-and-Uncertainty-The-Case-of-Cuba%E2%80%9D.pdf>.

MUNCK, G.L.; LEFF, C.S. (1997). Modes of Transition and Democratization: South America and Eastern Europe in Comparative Perspective. *Comparative Politics*. Vol. 29, no. 3, s. 343-362. [cit 2013-10-22]. Dostupné z: <<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=12&sid=660ac232-7781-4256-af05-83cd21187ae9%40sessionmgr4002&hid=4108&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#db=poh&AN=82133>>.

RUSTOW, D. (1970). Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics*, Vol. 2, no. 3, s. 337-363. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/421307>>.

SCHMITTER, P.C.; BROUWER, I. (1999). Conceptualizing, Researching and Evaluating Democracy Promotion and Protection. Papers 99/9, European University Institute. Department of Political and Social Sciences. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/309/sps99_9.pdf>.

VENTEICHER, J.(2008). HUNTINGTON'S THIRD WAVE CRESTING, CRASHING, OR CHIMERICAL? A COMPARISON OF INTERNATIONAL AND DOMESTIC FACTORS ON DEMOCRATIC TRANSITIONS. Paper prepared for the annual meeting of the Midwest Political Science Association Chicago, Illinois. April 5, 2008. [cit 2013-11-28]. Dostupné z: <http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/6/7/3/8/pages267381/p267381-1.php>.

VICENT, M. (Marec 2005). "El Ritmo Más Duro de Cuba." El País. [cit 2014-04-07]. Dostupné z: <http://elpais.com/diario/2005/03/20/eps/1111303610_850215.html>.

UTSET, X. (2008). The Cuban Democracy Movement: An Analytical Overview. Cuban Affairs. Vol.3, no.4, s.1-13. [cit 2014-03-13] Dostupné z<<http://cri.fiu.edu/research/commissioned-reports/cuban-demo-utset.pdf>>.

Základné internetové zdroje:

Alianza de Países Solidarios con la Democracia en América Latina. *Manifiesto de Praga*. 2013. [cit. 2014-05-10]. Dostupné na: <http://www.forum2000.cz/files/200005255-3419535132/Forum_2000_Declaracion_de_Praga_2013.pdf>.

Amnesty International. *Annual Report 2013: Cuba*. Amnesty International [online], 2013 [cit. 2014-03-23]. Dostupný na <<https://www.amnesty.org/en/region/cuba/report-2013>>.

Amnesty International. Cuba steps repression on the eve of CELAC summit 2014. Amnesty international [online], 2014 [cit. 2014-03-23]. Dostupný na: <<http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/cuba-steps-repression-eve-celac-summit-2014-01-27>>.

BBC. Cuba agrees to open EU talks on bilateral relations – March 2014. BBC [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-latin-america-26474424>>.

Člověk v tísni. *Lidskoprávní sekce - Kuba*. Člověk v tísni [online], 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné na <<http://www.clovekvtsni.cz/cs/lidska-prava/zeme/kuba/programy>>.

Člověk v tísni. *Výročná správa 2012: Kuba*. 85 s. Člověk v tísni [online], 2013 [cit. 2014-04-20]. Dostupná v plnom znení na <http://www.clovekvtsni.cz/uploads/file/1383136550-1379326295-22_2013_PIN_CZ_FINAL_web_corr.pdf>.

Člověk v tísni. *Výročná správa 2011: Kuba*. 80s. Člověk v tísni [online], 2012 [cit. 2014-04-20]. Dostupná v plnom znení na

<<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372236787-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202011.pdf>>.

Člověk v tísní. *Výročná správa 2010: Kuba*. 78 s. Člověk v tísní [online], 2011 [cit. 2014-04-20]. Dostupná na <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372237877-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202010.pdf>>.

Člověk v tísní. *Výročná správa 2009: Kuba*. 50s. Člověk v tísní [online], 2010 [cit. 2014-04-20]. Dostupná na <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372238074-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202009.pdf>>

Člověk v tísní. *Výročná správa 2008: Kuba*. 56s. Člověk v tísní [online], 2009 [cit. 2014-04-20]. Dostupná na <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1358942372-182.pdf>>.

Člověk v tísní. *Výročná správa 2007: Kuba*. 56 s. Člověk v tísní [online], 2008 [cit. 2014-04-20]. Dostupná na <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372238340-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202007>>.

Člověk v tísní. *Výročná správa 2006: Kuba*. 52s. Člověk v tísní [online], 2007 [cit. 2014-04-20]. Dostupná na <<http://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1372238652-V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202006>>.

Demas. *Kdo jsme*. Demas [online], 2008 [cit. 2014-03-15]. Dostupné na <<http://www.demas.cz/o-spolecnost>>.

Directorio Democrático Cubano. *Pasos a la Libertad*. 1991-2006. Directorio Democrático Cubano [online], 2006 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <http://www.directorio.org/publicaciones/note.php?note_id=1207>.

Forum 2000. *Projekty - Democratic Solidarity*. Forum 2000 [online], 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné na <<http://www.forum2000.cz/en/projects/democratic-solidarity/>>.

Human Rights Watch. *World Report 2013 - Cuba*. Human Rights Watch [online], 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné na <<http://www.hrw.org/americas/cuba>>.

Joven Cuba - Rouslyn. 2011. *El globo de Yoani Sánchez recibe otro soplido*. Joven Cuba [online] 2011 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <<http://jovencuba.com/2011/12/04/el-globo-de-yoani>>.

sanchez-recibe-otro-soplido/#more-5059>.

Oficiálne stránky Blogs sobre Cuba. Blogs sobre Cuba [online], 2014 [cit. 2014- 03-10]. Dostupné na <<http://blogssobrecuba.blogspot.cz/>>.

Puente Democrático. *Consenso Constitucional* . Puente Democrático [online], 2013 [cit. 2014-05-03]. Dostupné na <http://www.puentedemocratico.org/english/nota.asp?id_nota=7047>.

Solidaridad Española con Cuba. 2005. *Primera encuesta de opinión pública en Cuba*. Solidaridad Española con Cuba [online] 2005 [cit. 2014-04-10]. Dostupné na <<http://www.solidaridadconcuba.com/noticias/encuesta.htm>>.